

ANALIZA

“GOVOR MRŽNJE U BOSNI I HERCEGOVINI: RAZOTKRIVANJE UTJECAJA NA MENTALNO ZDRAVLJE MLADIH, SIGURNOST I JEDNAKOST U BH DRUŠTVU”

Mišljenja izražena u ovoj publikaciji ne moraju nužno odražavati stavove Vlade Kanade.
The opinions contained in this publication do not necessarily reflect those of the Government of Canada

ANALIZA

"GOVOR MRŽNJE U BIH: RAZOTKRIVANJE UTJECAJA NA MENTALNO ZDRAVLJE MLADIH, SIGURNOST I JEDNAKOST U BH DRUŠTVU"

Mišljenja izražena u ovoj publikaciji ne moraju nužno odražavati stavove Vlade Kanade.
The opinions contained in this publication do not necessarily reflect those of the Government of Canada

Zahvalni smo na doprinosu Kanade ovom projektu putem Fonda Kanade za lokalne inicijative.
We are grateful for Canada's contribution to this project through the Canada Fund for Local Initiatives

Analizu izradilo:

UG NEŠTO VIŠE
www.NestoVise.org

Autori:

Jelena Backović, Amra Fejzić, Adem Lisičić

Istraživački tim:

Merima Suljagić, Elvir Đuliman, Minela Džuzdanović, Maja Dropić

Januar / sječanj 2024. godine

SADRŽAJ

SADRŽAJ	4
SAŽETAK	6
UVOD.....	7
Kontekst problema.....	7
Ciljevi Istraživanja.....	8
Istraživačke hipoteze.....	8
Glavno istraživačko pitanje	8
Metodologija.....	8
Intervjui.....	8
Anketa	9
Ključne tačke	9
Razmatranja i ograničenja istraživanja	10
ANALIZA ANKETNIH PITANJA	11
1. Spol?.....	11
2. Koliko imate godina?.....	11
3. Iz kojeg ste dijela Bosne i Hercegovine?.....	12
4. Stepen obrazovanja.....	13
5. Označi one društvene mreže i aplikacije koje često koristite?	14
6. Koliko sati dnevno (u prosjeku) provodite na news portalima/društvenim mrežama?	15
7. Koju vrstu medija najviše pratite?.....	16
8. Da li ste upoznati sa pojmom govor mržnje?.....	17
9. Kako bi ste vi definisali šta je to govor mržnje? Opišite svojim riječima.....	18
10. Da li ste primijetili govor mržnje na društvenim mrežama?	21
11. Koliko je govor mržnje prisutan na društvenim mrežama u komentarima i objavama? označite odgovor od 1 (nimalo) do 10 (izrazito prisutan)	22
12. Koliko je govor mržnje prisutan u medijima u Bosni i Hercegovini?	24
13. Da li je neko direktno Vama uputio uvredljiv komentar u posljednje 3 godine?.....	25
14. Kako ste se osjećali nakon uvredljivog komentara?	26
15. Da li poznajete osobu koja Vam je uputila uvredljiv komentar?.....	28
16. U kojoj mjeri je po Vašem mišljenju zastupljen govor mržnje u Bosni i Hercegovini po navedenim osnovama?	29
17. Na osnovu Vašeg mišljenja koju posljedicu/e govor mržnje može potaknuti kod osoba kojima je upućen?.....	31
18. Da li ste nekome prijavili govor mržnje?	32
19. Kako reagujete na govor mržnje?	33
20. Da li ste Vi nekome lično ili putem komentara ili društvenih mreža u posljednje 3 godine uputili uvredljiv/e komentar/e, tj govor mržnje?	34
21. Da li bi pomogli prijatelju/ici ili bilo kojoj osobi (umiješali se u pozitivnom smislu)	35
22. U kojoj mjeri koristite navedene radnje tokom korištenja društvenih mreža?	36
23. Komentarišem tuđe objave na društvenim mrežama i news portalima jer.....	37
24. Kada vidite objavu na društvenim mrežama u kojem se nalazi određena osoba ili grupa, a neko od Vaših prijatelja je podijelio i napisao pogrđan komentar kako bi ste reagovali?.....	38
25. Smatrate li da su vijesti ili objave na internetu istinite?.....	39
26. Da li Vas prisustvo na društvenim mrežama čini sretnim i zadovoljnim?	40
27. Po Vašem mišljenju ko je najviše odgovoran za prisutnost govora mržnje u Bosni i Hercegovini?	41
28. Da li ste doživjeli neugodno iskustvo/a i koje/a, na internetu u posljednje 3 godine?	42
29. Da li objavljujete na društvenim profilima svoju adresu, broj telefona, ime svoje škole?	43

30. Smatrate li da postoje grupe u BiH na društvenim mrežama koje namjerno šire govor mržnje?	44
31. Da li posjećujete web stranice konzervativnih i radikalnih grupa?	45
32. Koji/e sadržaj/e volite da pratite na news portalima i društvenim mrežama?	46
33. Smatrate li da mediji u bosanskohercegovačkom društvu svojim objavama i mogućnošću anonimnog komentiranja dodatno utiču na podjele i sukobljavanje zbog vjere, nacije, jezika i sl?	47
34. Po Vašem mišljenju, ko više ispoljava govor mržnje kroz komentare na društvenim mrežama i portalima na vjerskoj/etničkoj osnovi?	48
35. Da li smatrate da bi osobe koje šire govor mržnje trebalo strožije kažnjavati?	49
ANALIZA INTERVJUA	50
1. Prisutnost i svakodnevno svjedočenje govoru mržnje	50
2. Grupe najviše izložene govoru mržnje u Bosni i Hercegovini	51
3. Posljedice govora mržnje na mlade	51
4. Neaktivnost u prijavljivanju govora mržnje	52
5. Edukacija kao ključni element u prevenciji govora mržnje	52
6. Uloga interneta, društvenih mreža, portala i foruma u kontekstu govora mržnje	53
7. Utjecaj govora mržnje na mir i stabilnost	54
8. Političko potpirivanje govora mržnje	54
9. Međusektorska suradnja	55
10. Sankcioniranje i moguća rješenja za suzbijanje govora mržnje	55
DISKUSIJA (RASPRAVA) INTEGRIRANJE REZULTATA	57
ZAKLJUČCI	59
PREPORUKE	61
REFERENCE	64

SAŽETAK

Analiza "Govor mržnje u BiH: Razotkrivanje utjecaja na mentalno zdravlje mladih, sigurnost i jednakost u BH društvu" istražuje kako izloženost govora mržnje utječe na mentalno zdravlje, socijalizaciju i razvoj mladih u Bosni i Hercegovini, s posebnim fokusom na etničke i vjerske manjine, LGBTQ+ zajednicu, migrante, te mlade s obzirom na fizički izgled i financijski status. Naglasak je na multidisciplinarnom pristupu u suzbijanju govora mržnje, uključujući edukaciju, jačanje zakonskih okvira, tehnološke inovacije, promjenu društvenih normi i vrijednosti te međusektorsku suradnju. Cilj je razviti preporuke za javne institucije i organizacije civilnog društva za efikasnije suzbijanje ovog fenomena.

Analiza je dio većeg projekta "Jačanje mira, sigurnosti, mentalnog zdravlja i jednakosti analizom govora mržnje u medijima u BiH", podržanog od Canada Fund for Local Initiatives i implementiranog od Udruženja građana Nešto Više.

UVOD

Analiza "Govor mržnje u BiH: Razotkrivanje utjecaja na mentalno zdravlje mladih, sigurnost i jednakost u BH društvu" provodi se kao dio šireg projekta pod nazivom "Jačanje mira, sigurnosti, mentalnog zdravlja i jednakosti analizom govora mržnje u medijima u Bosni i Hercegovini". Ovaj važan projekt podržava Canada Fund for Local Initiatives (CFLI) i implementira ga Udruženje građana Nešto Više. **Period istraživanja je od septembra/rujna do novembra/studenog 2023. godine.**

Kontekst problema

U kontekstu Bosne i Hercegovine (BiH), problem govora mržnje je složen i višedimenzionalan, posebno uzimajući u obzir društvene i političke specifičnosti zemlje. Govor mržnje, pojačan putem digitalnih platformi, predstavlja izazov ne samo za socijalnu koheziju, već i za mentalno zdravlje, posebno među mladima. Prema " *Thirty years of research into hate speech: topics of interest and their evolution*"¹, intenzivna upotreba društvenih medija doprinijela je širenju govora mržnje, što je dovelo do potrebe za međunarodnim inicijativama za njegovo suzbijanje. Nadalje, " *Children and youth's perceptions of mental health—a scoping review of qualitative studies*"² ukazuje na važnost razumijevanja utjecaja govora mržnje na mentalno zdravlje, posebno među mladima, što je ključno za oblikovanje efikasnih odgovora i intervencija. U kontekstu društvene sigurnosti, dokument "UN rezolucija 2686 Savjet sigurnosti"³ naglašava ozbiljnost govora mržnje kao globalnog problema, s posebnim naglaskom na njegov utjecaj na sigurnost i stabilnost društava.

"U svakom društvu, ne samo u postkonfliktnom kontekstu, govor mržnje (dodatno) potkopava društvenu koheziju, potiče ili učvršćuje diskriminaciju, stvara ili produbljuje podjele i može postaviti temelj za nasilje ili ponavljanje sukoba. Ako je široko rasprostranjen i ne rješava se, govor mržnje potkopava mir, stabilnost, održivi razvoj i ispunjenje ljudskih prava svih."⁴

"Posljednjih godina širom evropskog kontinenta porasla je svijest o prijetnjama koje govor mržnje predstavlja za društvo zbog ugrožavanja ljudskih prava, demokratije i vladavine prava."⁵

¹ Grupa autora Alice Tontodimamma, Eugenia Nissi, Annalina Sarra i Lara Fontanella „Thirty years of research into hate speech: topics of interest and their evolution", (2020), *Scientometrics*, (str:1-3), dostupno na: <https://link.springer.com/article/>

² Grupa autora: Linda Beckman, Sven Hassler i Lisa Hellström "Children and youth's perceptions of mental health—a scoping review of qualitative studies", (2023) *BMC Psychiatry* (str.1-3) dostupno na: <https://doi.org/10.1186/s12888-023-05169-x>

³ Savjet sigurnosti (14. juni 2023.) "UN rezolucija 2686" UJEDINJENI NARODI- SAVJET SIGURNOSTI (str. 1-2) dostupno na: <http://unscr.com/en/resolutions/2686>

⁴ Ujedinjeni narodi ured u Bosni i Hercegovini (2022.) "Hate speech factsheet" UJEDINJENI NARODI UREDU BOSNI I HERCEGOVINI (str 5)

⁵ Grupa autora: Adnan Kadribašić, Chara Bakalis i Nasir Muftić "Mapiranje odgovora na govor mržnje u BiH", (septembar 2022.) Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH (str 9)

Ciljevi Istraživanja

1. Analizirati utjecaj govora mržnje na mir i socijalnu koheziju u Bosni i Hercegovini.
2. Istražiti kako govor mržnje utječe na mentalno zdravlje mladih, posebno u kontekstu njihove otpornosti i socijalne interakcije.
3. Utvrđivanje posljedica govora mržnje na sigurnost i jednakost u društvu, s posebnim osvrtom na osjetljive i marginalizirane skupine.
4. Razviti preporuke za organizacije civilnog društva, javne institucije i medije za bolje razumijevanje i suzbijanje govora mržnje.
5. Stvoriti osnovu za daljnja istraživanja i javne politike usmjerene na suzbijanje negativnih učinaka govora mržnje.

Istraživačke hipoteze

- **Hipoteza 1:** Govor mržnje značajno utječe na mentalno zdravlje mladih u Bosni i Hercegovini.
- **Hipoteza 2:** Postoji jasna veza između govora mržnje i smanjenja socijalne kohezije te povećanja socijalnih tenzija u društvu.
- **Hipoteza 3:** Mjere za suzbijanje govora mržnje mogu doprinijeti većoj sigurnosti i jednakosti u društvu.

Glavno istraživačko pitanje

Kako javne institucije, organizacije civilnog društva i mediji mogu efikasnije adresirati problematiku govora mržnje?

Metodologija

Intervjui

ISTRAŽIVAČKI TIM

- **Sastav i uloge:**
- Elvir Đuliman, ekonomija i menadžment,
- Merima Suljagić, pravnik,
- Maja Dropić, nastavnik engleskog jezika i književnosti,
- Minela Džuzdanović, defektolog surdoaudiolog.

Tim se sastojao od četiri istraživača, svaki uključen u vođenje intervjua i izradu transkripcija. S multidisciplinarnim pristupom, tim je pokrivao različita područja relevantna za temu istraživanja, uključujući aspekte govora mržnje i njegovog utjecaja na društvo.

Kriteriji selekcije učesnika: Učesnici, odabrani iz javnih i nevladinih institucija koje se bave mladima, izabrani su na temelju njihovog specifičnog znanja i iskustva u kontekstu govora mržnje i njegovog utjecaja.

Format i opseg: Format intervjua polustrukturirani. Fokus intervjua bio je na razumijevanju utjecaja govora mržnje na mir, mentalno zdravlje mladih, te njegove efekte na sigurnost i jednakost u Bosni i Hercegovini. U analizi intervjua je korišten "tematski pristup".⁶

Ovaj dio metodologije pruža transparentan uvid u način na koji je provedeno istraživanje, naglašavajući interdisciplinarni pristup tima i fokusiranje na ključne aspekte utjecaja govora mržnje u BiH.

Anketa

Alat: Google Forms sa pristupom putem QR coda.

Učesnici: 243 učesnika, iako nisu svi odgovorili na svako pitanje.

Anonimnost: Anketa je bila anonimna kako bi se osigurala iskrenost odgovora.

Broj pitanja: Sadržavala je ukupno 35 pitanja.

Vrste pitanja:

- **Multiple Choice:** Jedan odgovor između nekoliko opcija.
- **Checkbox:** Višestruki odgovori na jedno pitanje.
- **Otvorena pitanja:** Potiču na detaljna objašnjenja.
- **Likertova skala:** Numerička skala od 1 do 10 u anketama za mjerenje intenziteta stavova ili percepcija ispitanika.
- **Multiple Choice Grid:** Proširena linearna skala s odgovorima riječima.

Ključne tačke

1. **FOKUS NA MLADE I GOVOR MRŽNJE:** Istraživanje se koncentrisalo na efekte govora mržnje na mentalno zdravlje mladih i njegov širi uticaj na društvo u Bosni i Hercegovini.
2. **MJEŠOVITI METODOLOŠKI PRISTUP:** Korištenje i kvalitativnih (intervjui) i kvantitativnih (anketa) metoda pruža sveobuhvatan pogled na problem.

⁶ Tematski pristup analizi intervjua je kvalitativni metod koji se koristi za analizu intervjua. Fokusira se na identifikaciju i analizu tema koje se pojavljuju u intervjuima. Tematski pristup se može koristiti za analizu različitih vrsta intervjua, uključujući strukturirane, polustrukturirane i nestrukturirane intervjuje. Tematski pristup je koristan za istraživanja koja se bave pitanjima o iskustvima, stavovima ili percepcijama ljudi. Može se koristiti za analizu intervjua sa učesnicima istraživanja, sa stručnjacima ili sa drugim relevantnim osobama.

3. **ŠIROK OPSEG:** Studija je pokrila razne aspekte govora mržnje, uključujući njegovu prisutnost u različitim medijima, javnu svijest, lična iskustva i društveni uticaj.

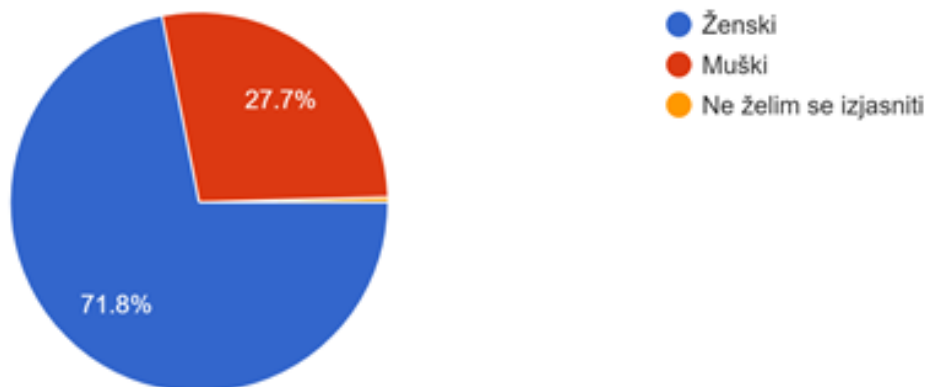
Razmatranja i ograničenja istraživanja

- **Potreba za multidisciplinarnim istraživanjima:** Da bi se razvile efikasne strategije za suzbijanje govora mržnje, neophodna su dodatna istraživanja iz različitih disciplina, uključujući sociologiju, psihologiju, obrazovanje, kao i medijske studije. Takav multidisciplinarnim pristup može omogućiti razumijevanje složenosti fenomena govora mržnje i njegovog utjecaja na društvo.
- **Dubinski uvidi od strane stručnjaka:** Intervjui sa 12 stručnjaka pružaju detaljne i specijalizirane uvide u problematiku govora mržnje u BiH. Ovi uvidi su temeljeni na profesionalnim iskustvima i interakcijama sa mladima, što doprinosi dubljem razumijevanju problema i njegovih specifičnosti.
- **Širok spektar pogleda iz ankete:** Anketa s 243 ispitanika pruža širok raspon mišljenja, što je korisno za identificiranje općih trendova i stavova o govoru mržnje. Iako anketa možda ne pokriva sve demografske skupine potpuno, broj ispitanika je dovoljno velik da pruži značajne informacije.
- **Komplementarnost metoda:** Kombinacija kvalitativnih i kvantitativnih metoda pruža uravnotežen pristup, gdje se kvalitativni uvidi stručnjaka nadopunjuju kvantitativnim rezultatima ankete. Ovo omogućava bolje razumijevanje kako govor mržnje utječe na mlade i društvo u cjelini.
- **Temelj za daljnja istraživanja:** Informacije prikupljene ovim istraživanjem mogu poslužiti kao osnova za daljnja, detaljnija istraživanja. Podaci mogu biti korisni u identificiranju ključnih područja za fokusiranje u razvoju strategija za suzbijanje govora mržnje.

ANALIZA ANKETNIH PITANJA

U nastavku detaljno istražujemo odgovore na 35 postavljenih pitanja i grafikone iz Google Forms ankete.

1. Spol?

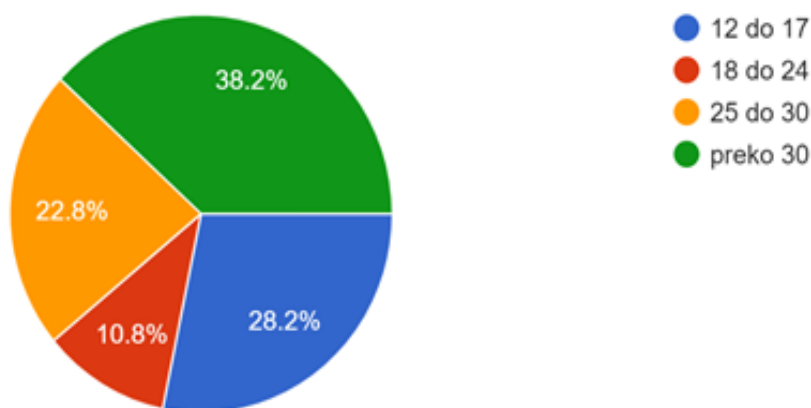

Grafikon br. 1: spolna orijentacija

Prikazani grafikon br. 1 o spolu daje uvid u raspodjelu spolova među ispitanicima koji su sudjelovali u anketi. Ukupan broj odgovora na ovo pitanje je 238, a vrsta pitanja bila je multiple choice s mogućnošću odabira samo jedne opcije. Distribucija odgovora je sljedeća:

- Muški: 171 ispitanik (71.8%),
- Ženski: 66 ispitanika (27.7%),
- Ne želim se izjasniti: 1 ispitanik (0.4%).

2. Koliko imate godina?

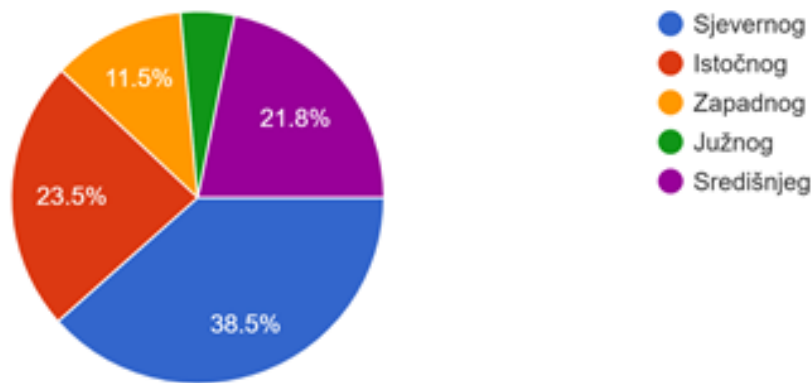
Grafikon br. 2: dob ispitanika

Grafikon br. 2 ilustrira odgovore 241 ispitanika na pitanje o njihovom uzrastu, gdje su mogli označiti samo jedan odgovor (multiple choice):

- **Preko 30 godina:** 92 ispitanika (38.2%),
- **12 do 17 godina:** 68 ispitanika (28.2%),
- **25 do 30 godina:** 55 ispitanika (22.8%),
- **18 do 24 godine:** 26 ispitanika (10.8%).

U skladu s ispravljenim procentualnim vrijednostima, možemo zaključiti da su učesnici ankete u dobi preko 30 godina najbrojniji, sa 38.2% odgovora, dok su najmanje zastupljeni učesnici u dobi od 18 do 24 godine, sa samo 10.8% odgovora. Ovaj raspored može utjecati na interpretaciju rezultata ankete, jer različite starosne grupe mogu imati različite perspektive i iskustva vezana za govor mržnje.

3. Iz kojeg ste dijela Bosne i Hercegovine?

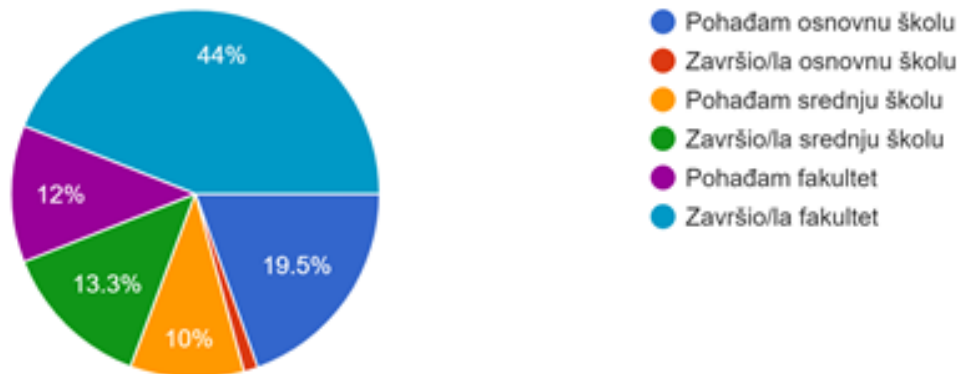
Grafikon br. 3: Geografska zastupljenost ispitanika

Na grafikonu broj 3 koji prikazuje geografsku zastupljenost ispitanika iz Bosne i Hercegovine, na pitanje o regionalnom podrijetlu odgovorilo je ukupno 234 ispitanika. Distribucija po regijama je sljedeća:

- **Sjeverni dio:** 90 ispitanika (38.5%),
- **Istočni dio:** 55 ispitanika (23.5%),
- **Središnji dio:** 51 ispitanik (21.8%),
- **Zapadni dio:** 27 ispitanika (11.5%),
- **Južni dio:** 11 ispitanika (4.7%).

Važno je napomenuti da su u anketi zastupljeni svi dijelovi Bosne i Hercegovine, što pruža širi uvid u raznolikost stavova i iskustava s govorom mržnje unutar različitih regija. Zastupljenost svih dijelova BIH doprinosi reprezentativnosti istraživanja i omogućava bolje razumijevanje regionalnih specifičnosti u percepciji i iskustvima govora mržnje.

4. Stepen obrazovanja

Grafikon br. 4: Stepen obrazovanja

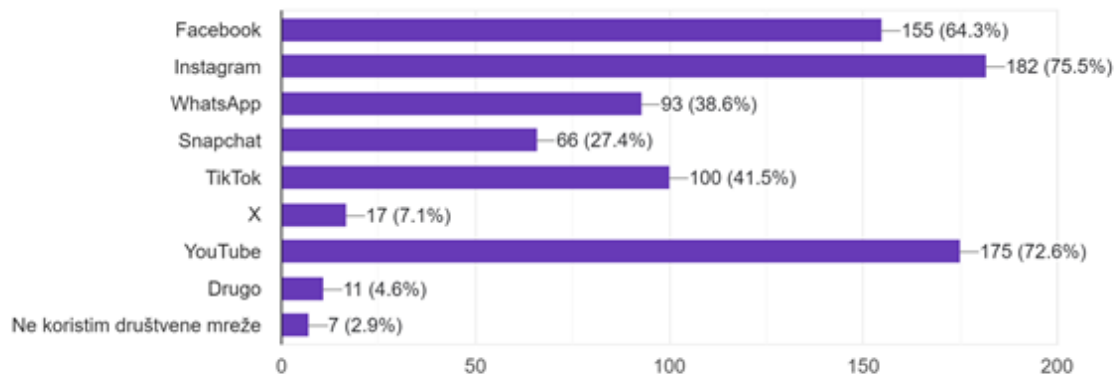
Grafikon br. 4 prikazuje distribuciju odgovora 241 ispitanika na pitanje o stepenu obrazovanja. Podaci su prikupljeni korištenjem multiple choice pitanja, gdje su ispitanici mogli označiti samo jednu opciju.

Distribucija odgovora je sljedeća:

- **Završio/la fakultet:** 106 ispitanika (44%),
- **Pohađam osnovnu školu:** 47 ispitanika (19.5%),
- **Završio/la srednju školu:** 32 ispitanika (13.3%),
- **Pohađam fakultet:** 29 ispitanika (12%),
- **Pohađam srednju školu:** 24 ispitanika (10%),
- **Završio/la osnovnu školu:** 3 ispitanika (1.2%).

Analiza nivoa obrazovanja ispitanika pokazuje da skoro polovina njih ima završen fakultet, ukazujući na visoko obrazovan profil uzorka. Manji broj ispitanika je u osnovnoj ili srednjoj školi, ili pohađa fakultet, što doprinosi raznolikosti obrazovnih nivoa. Ovaj obrazovni spektar može reflektovati različite kapacitete za kritičko mišljenje i razumijevanje socijalnih fenomena poput govora mržnje, kao i različite stupnjeve angažmana i reakcija na njega. Visokoobrazovani ispitanici mogu, biti efikasniji u artikulaciji problema i u oblikovanju politika protiv govora mržnje. Međutim, treba imati na umu da visoki obrazovni nivo u uzorku možda ne odražava opću populaciju, što može utjecati na reprezentativnost rezultata. Također, obrazovanje je često povezano sa socioekonomskim statusom, što može oblikovati stavove i iskustva ispitanika vezana za govor mržnje.

5. Označi one društvene mreže i aplikacije koje često koristite?

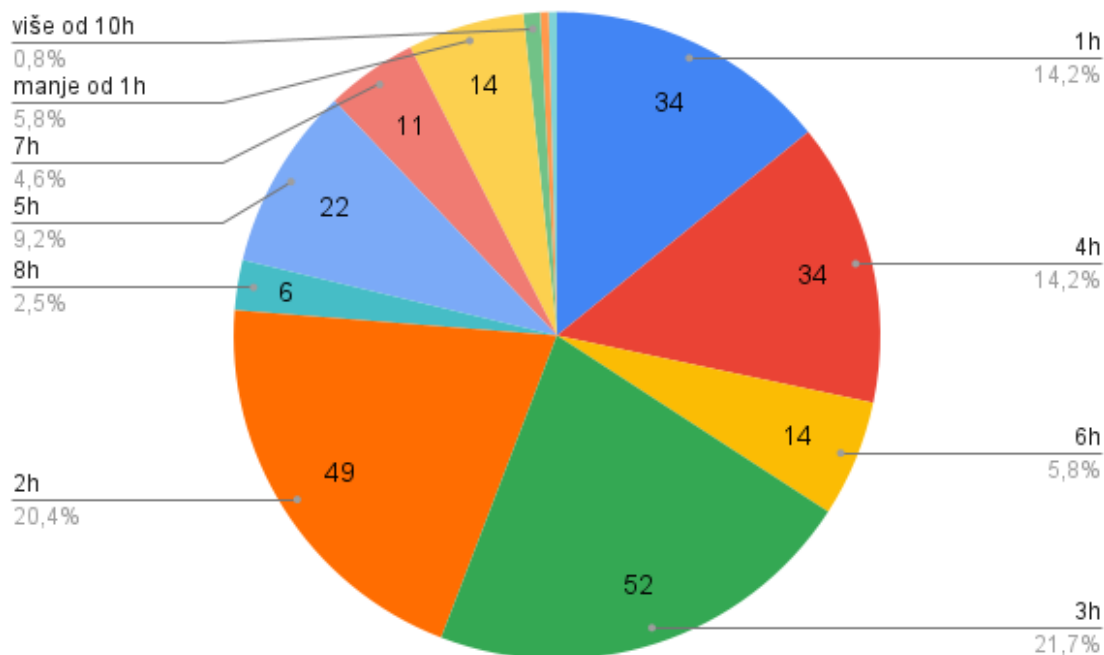
Grafikon br. 5: Koje društvene mreže i aplikacije koriste

Grafikon br. 5 ilustrira odgovore ispitanika na pitanje o korištenju društvenih mreža, sa opcijom da označe sve one koje često koriste. Ovo pitanje je omogućilo ispitanicima da odaberu više odgovora, što odražava pitanje s višestrukim odgovorima s checkbox-om. Na osnovu 241 odgovora, distribucija po društvenim mrežama je sljedeća, poredana po broju odgovora od najčešće korištenih prema manje korištenim:

- **WhatsApp:** 182 ispitanika (75.5%)
- **YouTube:** 175 ispitanika (72.6%)
- **Facebook:** 155 ispitanika (64.3%)
- **TikTok:** 100 ispitanika (41.5%)
- **Instagram:** 93 ispitanika (38.6%)
- **Snapchat:** 66 ispitanika (27.4%)
- **X (bivši Twitter):** 17 ispitanika (7.1%)
- **Drugo:** 11 ispitanika (4.6%)
- **Ne koristim društvene mreže:** 7 ispitanika (2.9%)

Na temelju distribucije odgovora na grafikonu broj 5, koji prikazuje korištenje društvenih mreža i aplikacije za komunikaciju, WhatsApp i YouTube ističu se kao najpopularnije platforme, dok Facebook i TikTok također pokazuju značajnu prisutnost među ispitanicima. Ovo ukazuje na to da bi kampanje za svijest o govoru mržnje mogle biti efikasno usmjerene preko ovih platformi. Uzevši u obzir prethodnu analizu dobi ispitanika, gdje su najbrojniji bili oni preko 30 godina, a zatim i adolescenti, može se pretpostaviti da bi pristup kampanjama trebao biti prilagođen kako bi odgovarao različitim starosnim skupinama koje preferiraju različite platforme. Na primjer, TikTok bi mogao biti ključan kanal za doseganje mlađe populacije, dok bi Facebook mogao biti efektivan za starije korisnike, što može utjecati na strategije u borbi protiv govora mržnje na internetu.

6. Koliko sati dnevno (u prosjeku) provodite na news portalima/društvenim mrežama?

Grafikon br. 6: Vrijeme provedeno na news portalima i društvenim mrežama

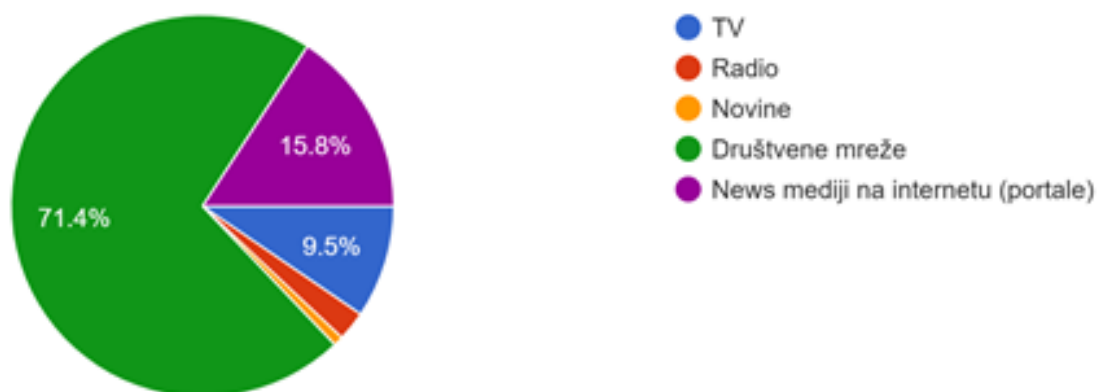
Grafikon br. 6 prikazuje distribuciju odgovora ispitanika na pitanje o vremenu provedenom na news portalima i društvenim mrežama, gdje su ispitanici mogli označiti samo jednu opciju, što ukazuje na vrstu pitanja multiple choice. Ukupno 140 ispitanika je odgovorilo na pitanje, a odgovori su raspoređeni kako slijedi:

- **3 sata:** 52 ispitanika (21.7%)
- **2 sata:** 49 ispitanika (20.4%),
- **1 sat:** 34 ispitanika (14.2 %),
- **4 sata:** 34 ispitanika (14.2 %),
- **5 sati:** 22 ispitanika (9.2%),
- **6 sati:** 14 ispitanika (5.8%),
- **Manje od 1 sat:** 14 ispitanik (5.8%),
- **7 sati:** 11 ispitanika (4.6%),
- **8 sati:** 6 ispitanika (2.5%),
- **Više od 10 sati:** 2 ispitanika (0.8%),
- **9 sati:** 1 ispitanika (0.4%),
- **10 sati:** 1 ispitanika (0.4%),

Većina ispitanika provodi 1 do 4 sata dnevno na ovim platformama, što ukazuje na to da je to najčešći vremenski okvir unutar kojeg se konzumiraju digitalni sadržaji. Mala količina vremena

provedena online, kao što je manje od 1 sata, ili veoma velika količina, kao što je više od 10 sati, su mnogo manje uobičajene. Ovi podaci su korisni za razumijevanje ponašanja korisnika na društvenim mrežama, što može imati implikacije na strategije za suzbijanje govora mržnje i na razvoj obrazovnih kampanja usmjerenih na promociju sigurnog i odgovornog korištenja digitalnih platformi.

7. Koju vrstu medija najviše pratite?

Grafikon br. 7: Vrsta medija koju prate ispitanici

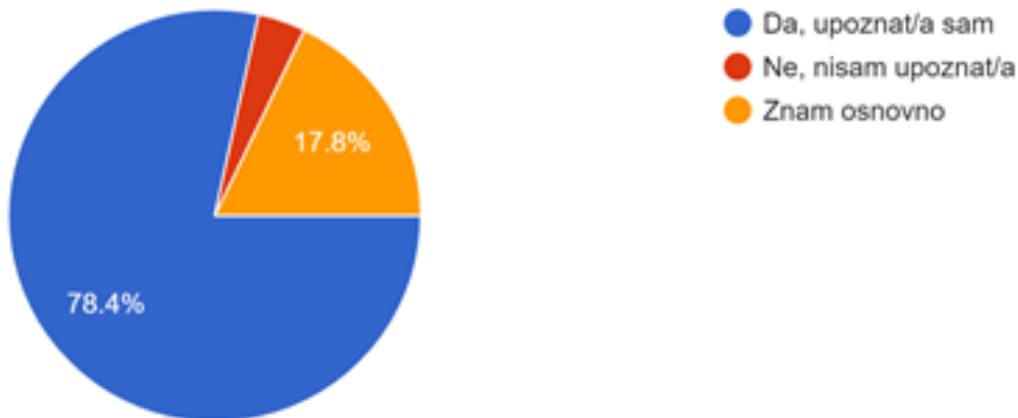
Grafikon br. 7 prikazuje preferencije ispitanika u vezi s vrstom medija koje najviše prate, sa ukupno 241 ispitanikom koji su učestvovali u anketi. Vrsta pitanja bila je multiple choice, gdje su ispitanici mogli označiti samo jednu opciju. Odgovori su raspoređeni po zastupljenosti kako slijedi:

- **Društvene mreže:** 171 ispitanik (71.4%),
- **News mediji na internetu (portali):** 38 ispitanika (15.8%),
- **TV:** 23 ispitanika (9.5%),
- **Radio:** 6 ispitanika (2.5%),
- **Novine:** 2 ispitanika (0.8%).

Dominacija društvenih mreža kao najpraćenijeg medija među ispitanicima ukazuje na značajnu promjenu u potrošnji medijskog sadržaja, gdje se tradicionalni mediji poput TV-a i radija sve više zamjenjuju digitalnim platformama. Visok procenat ispitanika koji prate news medije na internetu također odražava trend digitalizacije informacija i vijesti. Ovo može imati značajne implikacije na širenje informacija i oblikovanje javnog mišljenja, uključujući i dinamiku širenja govora mržnje. S obzirom na visoku zastupljenost društvenih mreža, može se pretpostaviti da bi kampanje za suzbijanje govora mržnje bile posebno efikasne ako su usmjerene kroz ove platforme. Osim toga, promjene u medijskim navikama trebale bi se uzeti u obzir prilikom planiranja medijske

pismenosti, obrazovnih inicijativa i planiranju strategija za suzbijanje govora mržnje i ublažavanje efekata govora mržnje.

8. Da li ste upoznati sa pojmom govor mržnje?

Grafikon br. 8: Upoznatost ispitanika s pojmom govora mržnje

Analizirajući grafikon br. 8, koji se temelji na multiple choice pitanju gdje ispitanici označavaju samo jednu opciju, možemo doći do određenih zaključaka o upoznatosti ispitanika s pojmom govora mržnje. Od 241 ispitanika koji su dali odgovor:

- **Da, upoznat/a sam:** 189 ispitanika (78.4%),
- **Znam osnovno:** 43 ispitanika (17.8%),
- **Ne, nisam upoznat/a:** 9 ispitanika (3.7%).

Ovi rezultati sugeriraju da većina ispitanika smatra da ima dobro razumijevanje govora mržnje. S druge strane, manji broj ispitanika koji nisu upoznati s pojmom ili imaju samo osnovno znanje predstavlja priliku za edukacijske inicijative. Ovo potvrđuje potrebu za ciljanim obrazovnim kampanjama koje će povećati razumijevanje suptilnosti i posljedica govora mržnje, te kako se on manifestuje u različitim medijima.

Konačno, dok se čini da postoji opća upoznatost s temom, važno je razlikovati samoprocijenjenu upoznatost od stvarne kompetencije u prepoznavanju i reagovanju na govor mržnje. To znači da visoki postotci prijavljene upoznatosti trebaju biti uzeti s oprezom, jer ne garantuju da svi ispitanici aktivno prepoznaju ili se suprotstavljaju govoru mržnje u praksi. Daljnji razvoj obrazovnih programa može pomoći u premošćivanju ovog jaza između percepcije i stvarnosti, osiguravajući da visoka svijest o govoru mržnje ide ruku pod ruku s efikasnim alatima i strategijama za njegovo suzbijanje.

1. **Ciljana diskriminacija:** Identifikacija grupa ili pojedinaca kao meta zbog njihovih osobina ili uvjerenja.
2. **Namjerna šteta:** Implikacija ili eksplicitna namjera da se nanese šteta, izazove nasilje, namjerno verbalno povrijedi osoba/grupa ili promovira mržnja.
3. **Sredstva izražavanja:** Upotreba riječi, slika, gestova ili bilo kojeg komunikativnog sredstva za prenošenje govora mržnje.
4. **Štetan uticaj:** Uzrokovanje stresa, promoviranje isključivanja ili poticanje antagonizma protiv ciljane grupe/osobe.
5. **Javna sfera:** Često povezano s javnim ličnostima ili platformama, iako ne isključivo.
6. **Superiornost nad nekom grupom ili pojedincem:** Izražavanje ili impliciranje superiornosti jedne grupe nad drugom, što može uključivati pretpostavke o inferiornosti ciljane grupe.

Uključeni citati ispitanika:

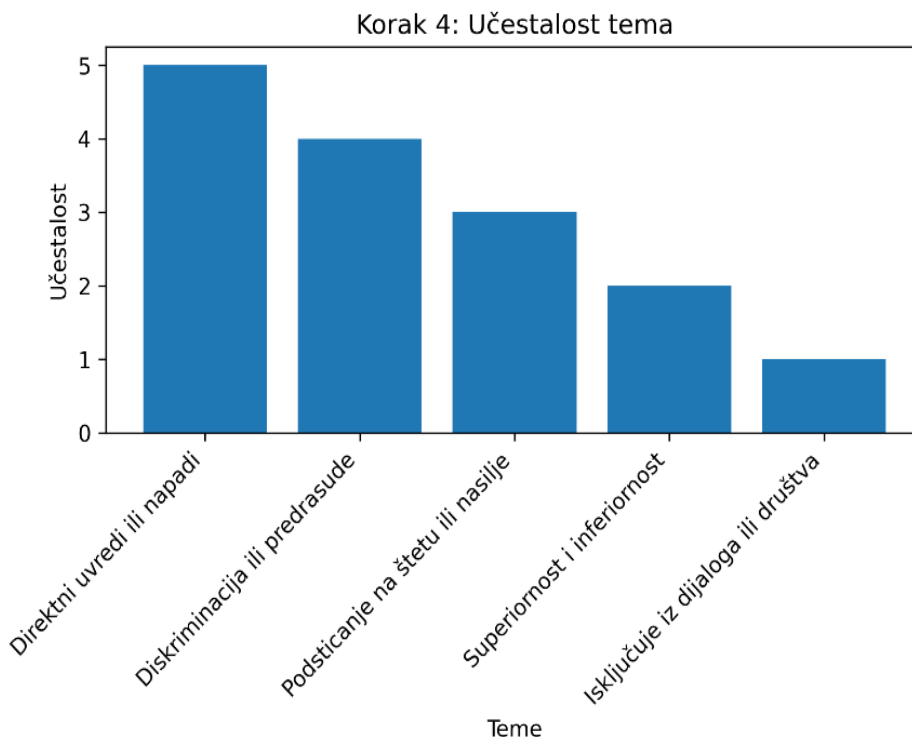
"Govor mržnje obuhvaća izraze koji napadaju, vrijeđaju ili diskriminiraju pojedince ili grupe na temelju različitih karakteristika, poput rase, spola, vjere ili seksualne orijentacije."

"Govor mržnje je vrijeđanje, omalovažavanje, psovanje, prijetnje... iz razloga nacionalne, vjerske, političke,... opredjeljenosti."

"Govor mržnje je sve ono što emotivno ugrožava drugoga."

"To je govor kad jedna osoba pokazuje na neku ruku nepoštovanje prema određenoj osobi i kada je mrzi."

"Govor mržnje je izražavanje koje podstiče mržnju, diskriminaciju ili nasilje prema određenoj grupi ili pojedincu na osnovu različitih osobina."

Grafikon br. 9: Učestalost i prisutnos tema

Korak 4: Učestalost tema Grafikon br. 9, prikazuje učestalost različitih tema govora mržnje, pri čemu su "Direktni uvredi ili napadi" najčešći, dok su "Isključivanje iz dijaloga ili društva" najmanje česti.

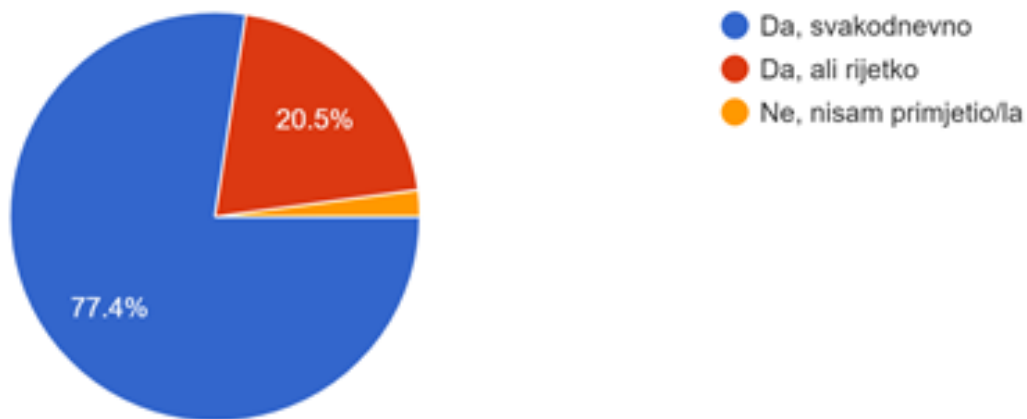
Korak 5: Izuzeci i pogrešna shvatanja - Nekoliko ispitanika izrazilo je poteškoće u definiranju govora mržnje, ukazujući na rizik od pogrešnog tumačenja ili zloupotrebe u procesu moderiranja, kao što je banovanje sa društvenih mreža. Osim toga, određeni odgovori odražavaju fundamentalno neshvatanje teme. Na primjer, neki su govor mržnje opisali kao "oblik rasprave/dijaloga", što je u suprotnosti s uobičajenim poimanjem govora mržnje kao destruktivne i isključive forme komunikacije. Iako se radi samo o dva odgovora, što je statistički zanemarivo, oni mogu ukazivati na šire rasprostranjeno neshvatanje ovog pojma među većim dijelom populacije.

Korak 6: Integrirana definicija - Integriranjem različitih perspektiva ispitanika, dobivena je integrirana definicija govora mržnje "Govor mržnje je oblik izražavanja, bilo verbalnog ili neverbalnog, koji napada, omalovažava ili diskriminiše pojedince ili grupe na osnovu njihovih inherentnih karakteristika ili uvjerenja, s namjerom da nanese štetu, isključi ili potakne neprijateljstvo."

Korak 7: Moguće primjene - Ova integrirana definicija može pomoći u izradi politika o moderiranju govora mržnje, edukaciji javnosti o prepoznavanju i suprotstavljanju govora mržnje, te informisanju algoritama dizajniranih za detektovanje i označavanje sadržaja govora mržnje online.

Korak 8: Zaključak i implikacije niske stope odgovora Generalno, većina ispitanika shvata govor mržnje kao komunikacijski čin namijenjen da naškodi i isključi. Međutim, niska stopa odgovora može ukazivati na potencijalnu nejasnoću u pitanju, osjetljivost teme, apatiju ili nedostatak interesa, ili možda na nedostatak izloženosti ili prepoznavanja fenomena govora mržnje. Ovi podaci naglašavaju važnost edukacijskih inicijativa i daljih istraživanja za bolje razumijevanje razloga zbog kojih osobe izbjegavaju diskusiju o ovoj temi. Zabrinjavajuće je što iz analize tema može vidjeti da su najčešći napadi i uvrede na osnovu vjere/religije i seksualne orijentacije, što u BiH kao politički nestabilnom društvu može izazvati dodatne tenzije.

10. Da li ste primijetili govor mržnje na društvenim mrežama?

Grafikon br. 10: Uočavanje govora mržnje na društvenim mrežama

Analizirajući rezultate na grafikonu br. 10, koji su dobijeni kroz multiple choice pitanje o uočavanju govora mržnje na društvenim mrežama, možemo zaključiti sljedeće. U odgovorima je učestvovalo 239 ispitanika:

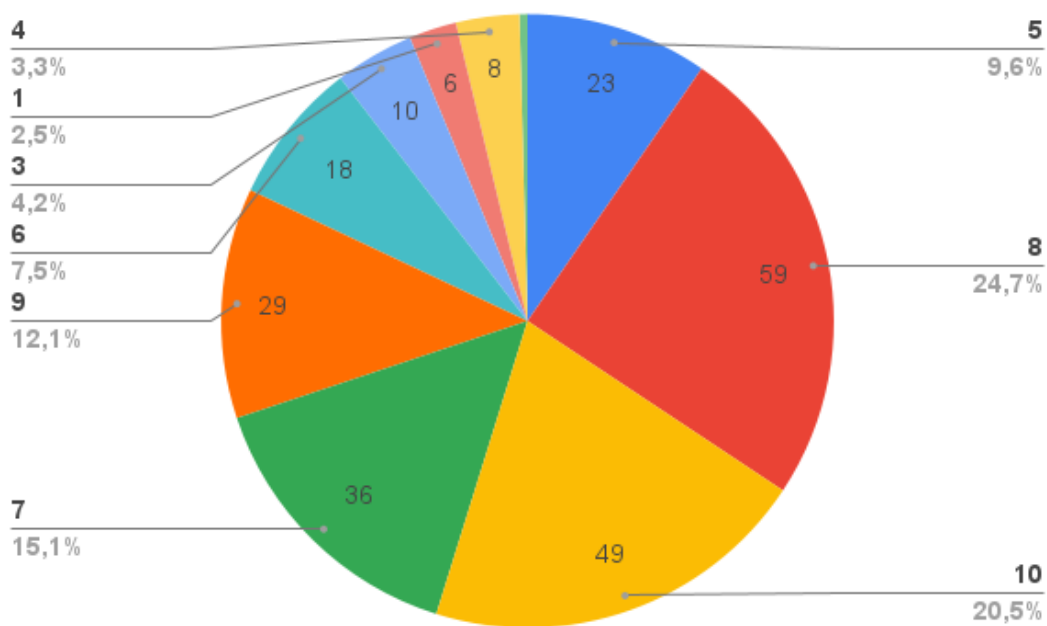
- **Da, svakodnevno:** 185 ispitanika (77.4%),
- **Da, ali rijetko:** 49 ispitanika (20.5%),
- **Ne, nisam primijetio/la:** 5 ispitanika (2.1%).

Ovi podaci odražavaju percepciju da je govor mržnje često prisutan na društvenim mrežama, s obzirom na to da velika većina ispitanika navodi da ga svakodnevno primjećuje. Manji postotak ispitanika koji govor mržnje primjećuju rijetko mogu indicirati različite obrasce korištenja društvenih mreža ili varijabilnu osjetljivost na prepoznavanje takvog sadržaja. Zanimljivo je da broj ispitanika koji nije primijetio govor mržnje može sugerirati nedostatak svjesnosti o ovom problemu ili ograničenu izloženost ovakvom tipu sadržaja.

U kontekstu ovih saznanja, postoji jasna potreba za daljim edukativnim programima koji će podići svijest o govoru mržnje i njegovim posljedicama. Također, rezultati ukazuju na važnost razvoja efikasnijih alata za moderiranje sadržaja na društvenim mrežama. Osim toga, potrebno je sprovesti dodatna istraživanja kako bi se razumjelo zašto određeni korisnici ne primjećuju ili ne prijavljuju govor mržnje, što može pridonijeti stvaranju sigurnijeg online okruženja.

Zaključak je da se govor mržnje na društvenim mrežama doživljava kao učestala pojava, čime se ističe nužnost akcija koje će omogućiti stvaranje zdravijeg komunikacijskog prostora u digitalnom okruženju.

11. *Koliko je govor mržnje prisutan na društvenim mrežama u komentarima i objavama? označite odgovor od 1 (nimalo) do 10 (izrazito prisutan)*

Grafikon br. 11: Prisutnost govora mržnje na društvenim mrežama

Na grafikonu br. 11, koji predstavlja rezultate pitanja 11 iz ankete, ispitanici su procjenjivali prisutnost govora mržnje na društvenim mrežama koristeći Likertovu skalu od 1 do 10, gdje 1 znači "nimalo prisutan", a 10 "izrazito prisutan". Odgovori 239 ispitanika distribuirani su kako slijedi:

Veoma niska prisutnost:

- **Ocjena 2:** 1 ispitanik (0,4%)
- **Ocjena 1:** 6 ispitanika (2,5%)
- **Ocjena 4:** 8 ispitanika (3,3%)
- **Ocjena 3:** 10 ispitanika (4,2%)

Umjerena prisutnost:

- **Ocjena 6:** 18 ispitanika (7,5%)
- **Ocjena 5:** 23 ispitanika (9,6%)

Visoka prisutnost:

- **Ocjena 7:** 36 ispitanika (15,1%)
- **Ocjena 9:** 29 ispitanika (12,1%)

Izrazito visoka prisutnost:

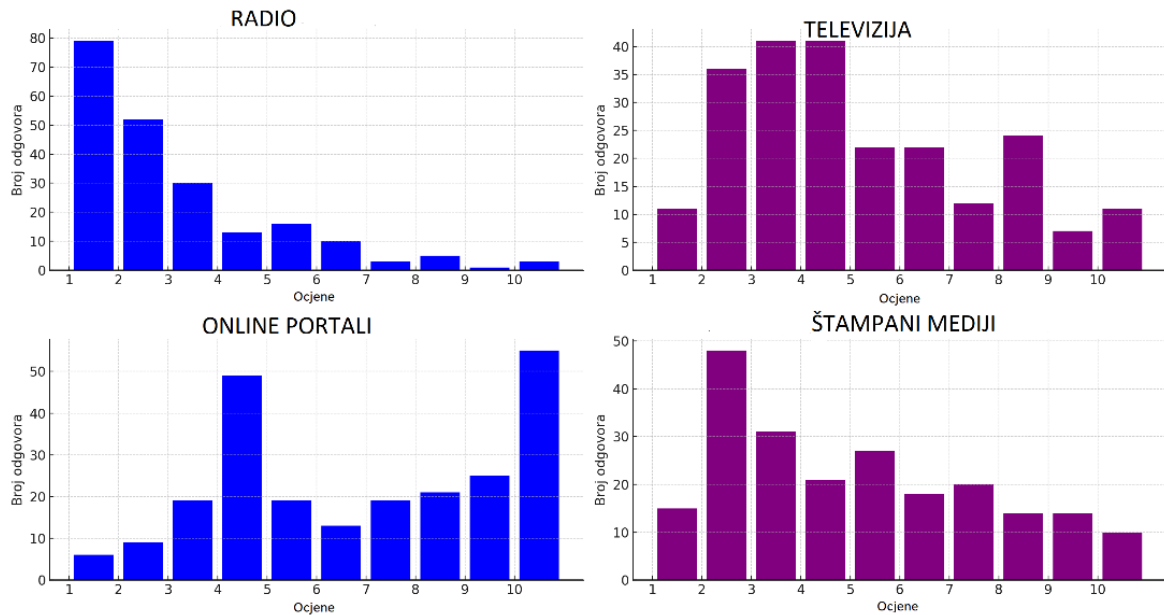
- **Ocjena 10:** 49 ispitanika (20,5%)
- **Ocjena 8:** 59 ispitanika (24,7%)

Analiza grafikona pokazuje da većina ispitanika percipira govor mržnje kao značajno prisutan na društvenim mrežama, s naglaskom na visokoj do izrazito visokoj prisutnosti. Najveći pojedinačni postotak ispitanika, 24,7%, ocijenio je prisutnost govora mržnje ocjenom 8, dok je značajan broj, 20,5%, dao najvišu ocjenu 10. Ovi podaci upućuju na potrebu za povećanjem svjesnosti o problemu i poticanje mjera koje će adresirati ovaj izazov na društvenim mrežama.

Integracija percepcija ispitanika o govoru mržnje, kako je izraženo u odgovorima na pitanje broj 9 i pitanje broj 10, sa njihovim procjenama o prisutnosti govora mržnje na društvenim mrežama, prema pitanju broj 11, pruža slojevitu sliku o ovom problemu. Dok definicije govora mržnje koje su ispitanici iznijeli pokazuju širok spektar shvatanja, od općih obilježja do konkretnih primjera i posljedica, rezultati pitanja broj 10 i 11 ukazuju na visoku učestalost susreta sa govorom mržnje u digitalnom okruženju.

Zaključno, dok ispitanici prepoznaju različite oblike i intenzitete govora mržnje, kao i njegov štetan utjecaj, podaci iz pitanja broj 10 i 11 sugerišu da je njegova prisutnost na društvenim mrežama značajna i opipljiva. Ovo potvrđuje potrebu za kontinuiranom edukacijom i kreiranjem politika koje će se boriti protiv ovog fenomena, ne samo kroz moderiranje sadržaja, već i kroz jačanje kapaciteta pojedinaca da prepoznaju i odgovore na govor mržnje, te kroz promociju kulture inkluzije, poštovanja i razumijevanja u online prostorima.

12. Koliko je govor mržnje prisutan u medijima u Bosni i Hercegovini?

Grafikon br. 12: Prisutnosti govora mržnje u različitim medijima u BiH

Grafikon (histogram) br. 12 pruža detaljan pregled stavova ispitanika o prisutnosti govora mržnje u različitim medijima u Bosni i Hercegovini. Ispitanici su izrazili svoje mišljenje koristeći format "višestruke mreže odgovora", gdje je moguće označiti samo jednu opciju po redu. Analiza obuhvata četiri medijske kategorije: radio, televiziju, online portale i štampane medije.

Radio Većina ispitanika doživljava radio kao medij s najmanjom prisutnošću govora mržnje, što pokazuju sljedeći podaci:

- 75.94% ispitanika dalo je ocjene između 1-3, ukazujući na nisku prisutnost govora mržnje.
- Samo 4.25% ispitanika dalo je visoke ocjene između 8 - 10.

Televizija Distribucija ocjena za televiziju ukazuje na širi spektar percepcije:

- 38.77% ispitanika ocjenilo je prisutnost govora mržnje s 1 - 3.
- 18.50% ocjenilo je s 8 do 10, sugerirajući umjerenu do visoku prisutnost.

Online portali Percepcija ispitanika naginje prema visokoj prisutnosti govora mržnje na online portalima:

- Visokih ocjena (8-10) ima 42.98%, što ukazuje na učestalu pojavu.

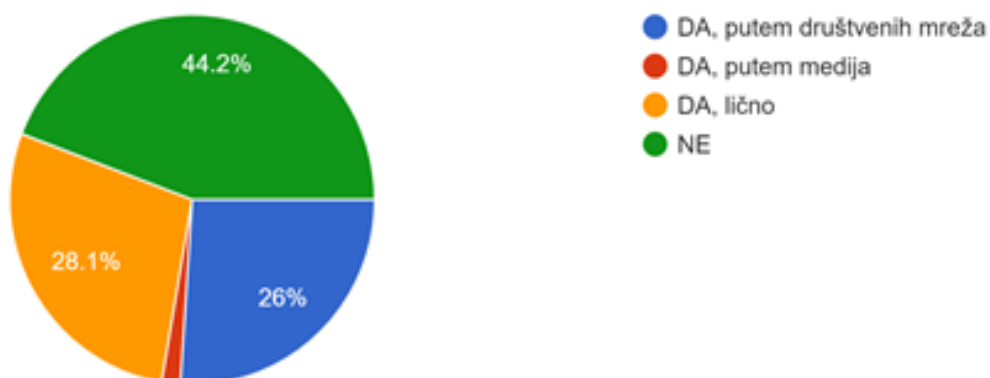
Štampani Mediji Odgovori su relativno uravnoteženi s tendencijom prema srednjem i visokom rasponu ocjena, signalizirajući umjerenu prisutnost govora mržnje.

Zaključak o percepciji prisutnosti govora mržnje u medijima u Bosni i Hercegovini, na temelju analize grafikona br. 12, indicira da ispitanici percipiraju online portale kao medije najviše izložene govoru mržnje. U kontrastu s time, radio postaje su prepoznate kao platforme s najmanjom prisutnošću

ovakvog sadržaja. Ovaj kontrast u percepciji među različitim medijskim platformama ukazuje na potrebu za specifičnim strategijama u borbi protiv govora mržnje, sa posebnim naglaskom na potrebu za intenziviranim nadzorom i moderiranjem sadržaja na online portalima. S druge strane, pristup koji koriste radijske stanice može poslužiti kao referentni model za druge medijske entitete u efikasnom ograničavanju širenja govora mržnje.

Dodatno, jasna povezanost između visoke prisutnosti govora mržnje na online portalima i percepcije istog na društvenim mrežama, kako je ilustrirano na grafikonu br. 11, ukazuje na širu problematiku anonimnosti na internetu. Anonimnost korisnika doprinosi atmosferi nekažnjivosti, koja može podstaći na pojavu štetnih komentara. Stoga je evidentna potreba za pojačanim nadzorom i razvojem efikasnijih mehanizama moderiranja sadržaja na internetu, a sve u cilju očuvanja slobode izražavanja uz istovremeno poticanje kulture poštovanja i inkluzije. U tom kontekstu, obrazovne inicijative i politike su od suštinskog značaja za promociju odgovorne komunikacije i stvaranje zdravog medijskog prostora.

13. Da li je neko direktno Vama uputio uvredljiv komentar u posljednje 3 godine?

Grafikon br. 13: Izloženost uvrijedljivim komentarima

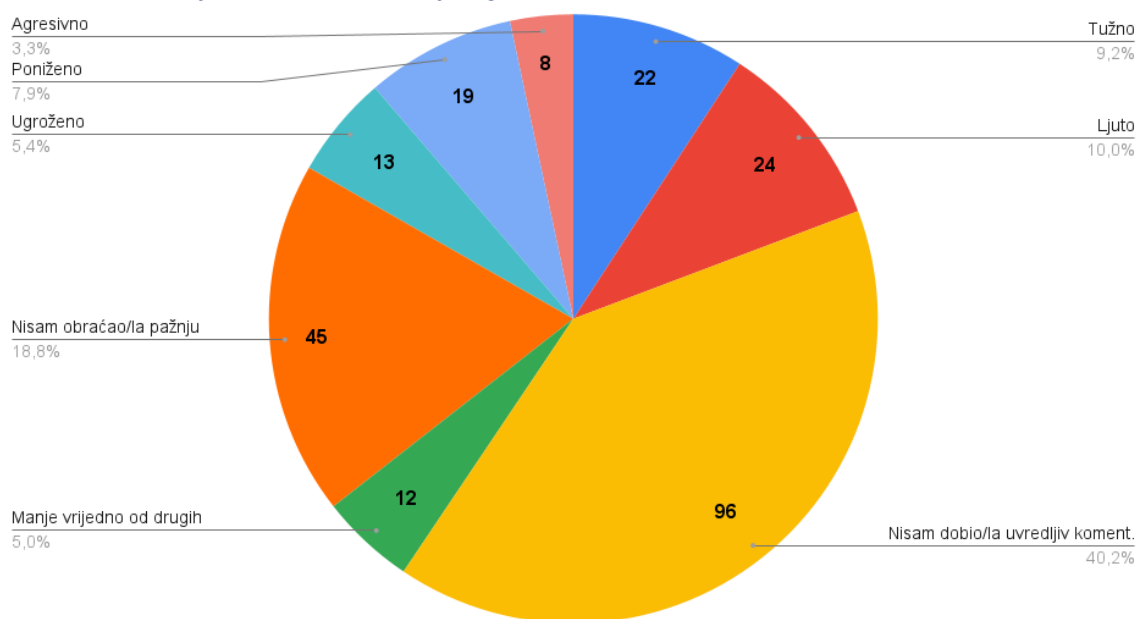
Analizirajući grafikon br. 13, koji koristi format pitanja multiple choice ispitanici označavaju samo jednu opciju, izvodimo sljedeće zaključke o iskustvima ispitanika s direktno upućenim uvredljivim komentarima u posljednje 3 godine na pitanje je odgovorilo 242 ispitanika:

- **NE:** 107 ispitanika (44,2%),
- **DA, lično:** 68 ispitanika (28,1%),
- **DA, putem društvenih mreža:** 63 ispitanika (26%),
- **DA, putem medija:** 4 ispitanika (1,7%).

Većina ispitanika, 44,2%, navela je da nije doživjela direktno upućene uvredljive komentare, ukazujući moguće na manju izloženost ili sklonost ka prijavljivanju takvih incidenata. Istovremeno, 28,1% ispitanika iskusilo je uvrede licem u lice, dok 26% njih navodi da su bili meta uvredljivih komentara na društvenim mrežama.

Manji broj ispitanika koji su doživjeli uvrede putem medija (1,7%) mogao bi implicirati postojanje efikasnih sistema filtriranja i moderiranja sadržaja u medijskom prostoru. Međutim, visoka učestalost negativnih komentara na online portalima, kao i rezultati analize pitanja broj 12, zajedno s percepcijom o prisutnosti govora mržnje na društvenim mrežama, kako je vidljivo iz analize odgovora pitanje na pitanje br. 13, upućuju na širi problem govora mržnje u online diskursu. Ovi nalazi ističu potrebu za razvojem ciljanih strategija koje će se baviti ovim izazovom, povećanjem svijesti i edukacijom korisnika te jačanjem nadzornih i moderacijskih mehanizama na online platformama.

14. Kako ste se osjećali nakon uvredljivog komentara?

Grafikon br. 14: Koje osjećaje izazivaju negativni i uvredljivi komentari

Pregled grafikona br. 14, koji ilustruje odgovore ispitanika na pitanje o njihovim osjećanjima nakon primanja uvredljivog komentara, otkriva sljedeće distribucije:

- **Nisam dobio/la uvredljiv komentar:** 96 ispitanika (40.2%)
- **Nisam obraćao/la pažnju:** 45 ispitanika (18.8%)
- **Ljuto:** 24 ispitanika (10%)
- **Tužno:** 22 ispitanika (9.2%)
- **Poniženo:** 19 ispitanika (7.9%)
- **Ugroženo:** 13 ispitanika (5.4%)
- **Manje vrijedno od drugih:** 12 ispitanika (5%)
- **Agresivno:** 8 ispitanika (3.3%)

Iz navedenih podataka, primetno je da se najveći broj ispitanika (40.2%) nije susreo s uvredljivim komentarima, što može ukazivati na selektivnu izloženost ili različite nivoe angažmana u aktivnostima koje mogu rezultirati uvredljivim komentarima. Među onima koji su doživjeli uvrede, najčešći odgovori su bili da su se osjećali tužno ili ljuto, što ukazuje na emocionalni uticaj koji uvredljivi komentari mogu imati na pojedince.

Odgovori koji ukazuju na osjećaj agresivnosti, ugroženosti, poniženosti ili osjećaja manje vrijednosti od drugih variraju u nižem procentualnom rasponu (od 3.3% do 7.9%), što sugerira da uvredljivi komentari mogu izazvati širok spektar negativnih emocija kod primaoca.

Značajan broj ispitanika (18.8%) navodi da nije obraćao pažnju na uvredljive komentare, što može odražavati mehanizme suočavanja ili odbrambene strategije koje pojedinci koriste za očuvanje svog mentalnog zdravlja u svijetu gdje je online zlostavljanje sve učestalije.

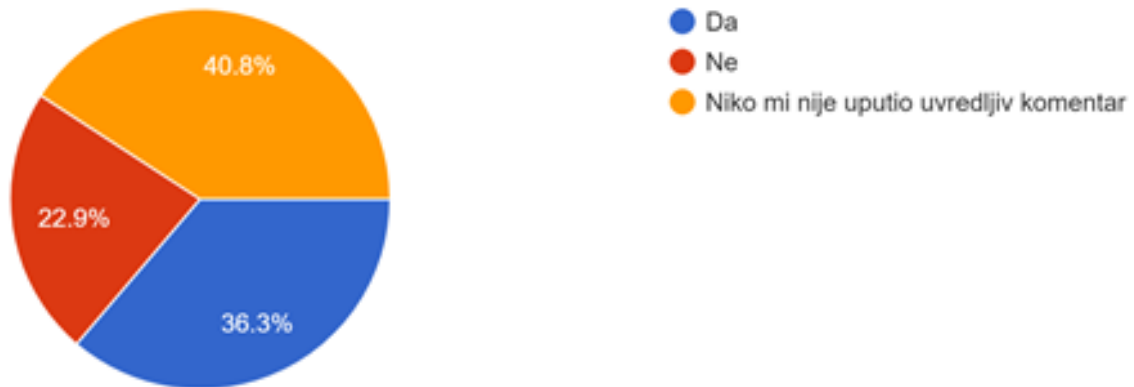
Ukupno gledano, ovi podaci pružaju uvid u emocionalni teret koji uvredljivi komentari mogu imati na pojedince i ističu važnost podrške i resursa za one koji su izloženi online zlostavljanju.

Pri analizi ovih podataka, važno je uzeti u obzir kulturni aspekt bosanskohercegovačkog društva koji može biti sklon izbjegavanju diskusija o emocionalnim stanjima i nepriznavanju slabosti. Ova kulturna odrednica može uticati na spremnost ispitanika da javno priznaju i izraze svoje emocionalne reakcije, što može dovesti do potcjenjivanja stvarnog emocionalnog tereta koji uvredljivi komentari mogu imati. Potrebno je uraditi dodatna istraživanja vezana za utjecaj negativnih komentara sa naglaskom na kulturološke aspekte društva. Kao što postoje istraživanja drugih kultura⁷

Dakle, iako odgovori ispitanika ukazuju na različite nivoe uticaja koje uvredljivi komentari imaju, kulturološki kontekst može biti ključan faktor u interpretaciji ovih podataka. Ovo ukazuje na potrebu za daljnjim istraživanjem kako bi se razumjele strategije suočavanja koje pojedinci koriste, kao i potreba za razvojem obrazovnih i podržavajućih inicijativa koje promovišu otvoreniju komunikaciju o emocionalnim iskustvima i jačaju otpornost na negativne aspekte online interakcija.

⁷ Grupa autora Dr. sc. Arta Dodaj i Dr. sc. Kristina Sesar, „EMOCIJE I KULTURA: MEĐUKULTURALNE RAZLIKE U IZRAŽAVANJU EMOCIJA", (2016), Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru (str:11).

15. Da li poznajete osobu koja Vam je uputila uvredljiv komentar?

Grafikon br. 15: Poznaju li osobu koja im je uputila uvredljiv komentar

Analizirajući grafikon br. 15, koji se temelji na multiple choice metodologiji, ispitanici su odgovarali na pitanje o poznatosti osobe koja im je uputila uvredljiv komentar. Od ukupno 240 ispitanika koji su učestvovali u istraživanju, rezultati su sljedeći:

- **Niko mi nije uputio uvredljiv komentar:** 98 ispitanika, što čini **40.8%** ukupnog broja odgovora. Ovaj podatak može ukazivati na to da skoro polovina ispitanika ili nije bila izložena uvredljivim komentarima ili ih nije percipirala kao takve, što može biti rezultat različitih faktora uključujući osobne odbrambene mehanizme ili manje aktivnosti na platformama gdje su uvredljivi komentari uobičajeniji.
- **Da (poznajem osobu koja mi je uputila uvredljiv komentar):** 87 ispitanika, odnosno **36.3%**. Ovaj postotak implicira da je značajan broj ispitanika bio izložen uvredljivim komentarima od strane osoba koje poznaju, što može imati jači emocionalni utjecaj zbog prethodne veze sa počiniteljem i može zahtijevati posebne oblike podrške i intervencija.
- **Ne (ne poznajem osobu koja mi je uputila uvredljiv komentar):** 55 ispitanika, ili **22.9%**. Ovo ukazuje na postojanje situacija u kojima su ispitanici bili meta uvredljivih komentara od strane nepoznatih osoba, što je čest slučaj na internetu gdje anonimnost doprinosi smanjenom strahu od socijalnih i pravnih posljedica, te može olakšati izražavanje agresivnih ili negativnih stavova.

Podaci ukazuju na različite aspekte i dinamike uvredljivih komentara, odnosno na različite kontekste i moguću anonimnost počinitelja. Također, potrebno je uzeti u obzir i kulturne norme koje mogu utjecati na spremnost ispitanika da prijavljuju ili priznaju izloženost uvredljivim komentarima. Ovi nalazi mogu poslužiti kao osnova za daljnje istraživanje kako bi se razumjeli uzroci i posljedice uvredljivih komentara i razvile strategije za njihovo suzbijanje.

16. U kojoj mjeri je po Vašem mišljenju zastupljen govor mržnje u Bosni i Hercegovini po navedenim osnovama?

Grafikon br. 16: Percepcija o govora mržnje prema određenoj grupi ljudi u BiH

Na osnovu analize podataka i kreiranog grafikona (histograma) br. 16, Ispitanici su izrazili svoje mišljenje koristeći format Multiple choice grid, gdje je moguće označiti samo jednu opciju po redu. Na osnovu odgovora možemo izvesti sljedeće zaključke o percepciji zastupljenosti govora mržnje, prema određenoj grupi ljudi u Bosni i Hercegovini po različitim osnovama:

1. **Vjera/Religija** (Srednja vrijednost: 6.91)

- Visoka prisutnost govora mržnje, sa 53.74% ispitanika koji daju visoke ocene.
- Niska prisutnost je manje izražena sa 19.82% ocjena 1-3.

2. **Nacionalna ili etnička pripadnost** (Srednja vrijednost: 6.86)

- Slično kao i kod vjere/religije, visoka prisutnost govora mržnje sa 53.65% visokih ocjena.
- Manji broj ispitanika (21.89%) smatra da je prisutnost niska.

3. **Fizički izgled** (Srednja vrijednost: 6.49)

- Značajna prisutnost govora mržnje, sa 44.59% ispitanika koji daju visoke ocene.
- 23.81% ispitanika dalo je niske ocene, što ukazuje na umjerenu percepciju prisutnosti.

4. **Seksualna orijentacija** (Srednja vrijednost: 6.33)

- Visoka percepcija prisutnosti govora mržnje, sa 45.25% visokih ocjena.
- Niska prisutnost manje izražena sa 26.24% niskih ocjena.

5. **Migranti** (Srednja vrijednost: 6.06)

- Umjereno visoka percepcija prisutnosti govora mržnje sa 43.24% visokih ocjena.
- 26.13% ispitanika dalo je niske ocene, ukazujući na manju prisutnost.

6. Regionalna pripadnost (Srednja vrijednost: 5.65)

- Relativno uravnotežena percepcija sa 34.98% visokih ocjena.
- Niska prisutnost je nešto izraženija sa 31.84% niskih ocjena.

7. Javna ličnost (Srednja vrijednost: 5.51)

- 34.68% ispitanika smatra da je prisutnost govora mržnje visoka.
- Veći broj ispitanika (36.04%) smatra da je prisutnost niska.

8. Finansijski status (Srednja vrijednost: 5.13)

- Umjerena prisutnost govora mržnje sa 26.32% visokih ocjena.
- 36.84% ispitanika dalo je niske ocene.

9. Jezik (Srednja vrijednost: 4.67)

- Manje izražena visoka prisutnost sa 23.53% visokih ocjena.
- Veći broj ispitanika (45.70%) smatra da je prisutnost niska.

10. Spol (Srednja vrijednost: 4.65)

- 21.72% ispitanika dalo je visoke ocene, ukazujući na umjerenu prisutnost.
- 44.34% ispitanika dalo je niske ocene.

11. Osobe s invaliditetom (Srednja vrijednost: 4.16)

- 18.22% ispitanika smatra da je prisutnost govora mržnje visoka.
- Većina, 54.22%, smatra da je prisutnost niska.

12. Boja kože (Srednja vrijednost: 4.07)

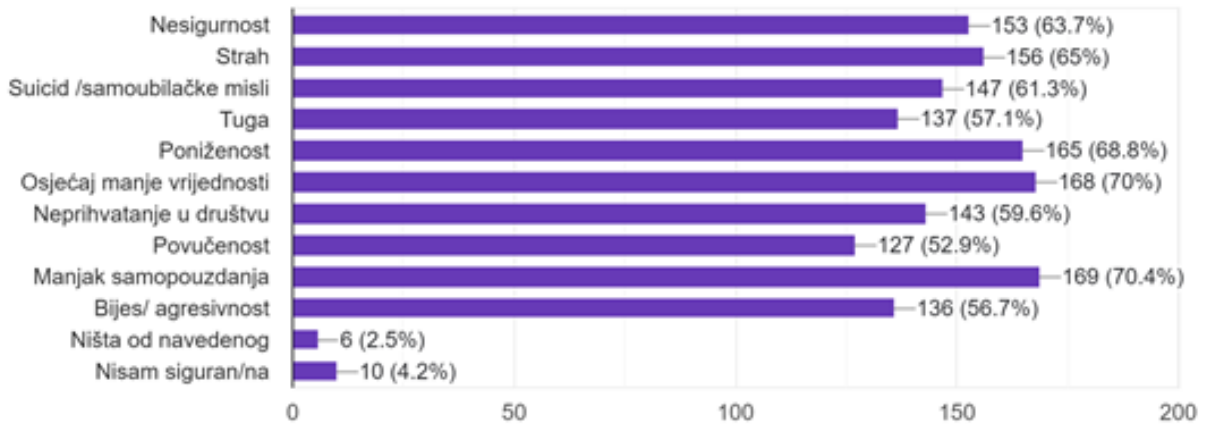
- 18.89% visokih ocjena ukazuje na umjerenu prisutnost.
- Većina, 54.38%, dala je niske ocene.

13. Starosna dob (Srednja vrijednost: 3.72)

- Najmanje izražena visoka prisutnost sa samo 12.44% visokih ocjena.
- Velika većina, 61.33%, smatra da je prisutnost govora mržnje niska.
-

Ispitanici najviše percipiraju govor mržnje u kontekstu vjere/religije, nacionalne ili etničke pripadnosti, fizičkog izgleda, i seksualne orijentacije. Ovo ukazuje na to da su neki oblici diskriminacije i predrasuda, poput onih vezanih za vjeru, etnicitet, fizički izgled, i seksualnu orijentaciju, duboko ukorijenjeni u post konfliktnom BiH društvu. Pored toga, i percepcija govora mržnje prema migrantima je umjereno visoka. Nasuprot tome, govor mržnje vezan za starosnu dob i boju kože ocijenjen je kao najmanje prisutan, što ukazuje na to da su predrasude prema starosti i boji kože manje izražene u društvu. Ovi nalazi mogu biti korisni za daljnje istraživanje i razvoj ciljanih strategija za borbu protiv govora mržnje u Bosni i Hercegovini, s posebnim naglaskom na oblasti koje su identifikovane kao najviše problematične.

17. Na osnovu Vašeg mišljenja koju posljedicu/e govor mržnje može potaknuti kod osoba kojima je upućen?

Grafikon br. 17: Prikaz posljedica koje govor mržnje može imati na osobe

Na osnovu dostavljenih podataka, analiza grafikona br. 17 ukazuje na percepcije 240 ispitanika o posljedicama koje govor mržnje može imati na osobe kojima je upućen. Ispitanici su mogli odabrati više odgovora, a rezultati su poredani po postotku kako slijedi:

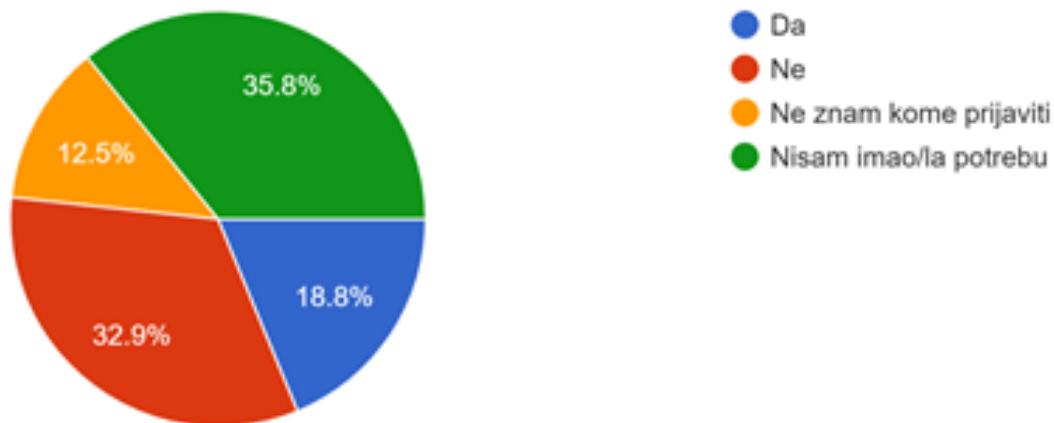
- **Manjak samopouzdanja:** 169 ispitanika (70.4%)
- **Osjećaj manje vrijednosti:** 168 ispitanika (70%)
- **Poniženost:** 165 ispitanika (68.8%)
- **Strah:** 156 ispitanika (65%)
- **Tuga:** 163 ispitanika (63.7%)
- **Nesigurnost:** 153 ispitanika (63.7%)
- **Suicid/samoubilačke misli:** 147 ispitanika (61.3%)
- **Neprihvatanje u društvu:** 143 ispitanika (59.6%)
- **Bijes/agresivnost:** 136 ispitanika (56.7%)
- **Povučenost:** 127 ispitanika (52.9%)
- **Nisam siguran/na:** 10 ispitanika (4.2%)
- **Ništa od navedenog:** 6 ispitanika (2.5%)

Rezultati indiciraju na široki spektar negativnih emocionalnih i psiholoških efekata koje govor mržnje može izazvati. Visoki procenti ispitanika koji su identifikovali ozbiljne posljedice poput manjka samopouzdanja, osjećaja manje vrijednosti, straha, poniženja, tuge, nesigurnosti, samoubilačkih misli, neprihvatanja u društvu, bijesa i agresivnosti, ukazuju na potrebu za ozbiljnim pristupom u prevenciji i intervenciji. Takođe, podaci pokazuju da su posljedice govora mržnje duboke i slojevite, utječući ne

samo na individuu, već i na širu zajednicu. Analiza potvrđuje važnost razvoja edukativnih programa, podrške žrtvama i jačanja pravnog okvira za suzbijanje govora mržnje.

Imajući u vidu kulturne aspekte bosanskohercegovačkog društva, u kojem se često izbjegava diskusija o emocionalnim stanjima, moguće je da su rezultati pod utjecajem tog fenomena. Stoga, interpretacija podataka mora uzeti u obzir potencijalnu nevoljnost ispitanika da izraze svoje istinske emocije, što može ukazivati na potrebu za dodatnim istraživanjima koja bi obuhvatila dublje psihološke i kulturološke analize.

18. Da li ste nekome prijavili govor mržnje?

Grafikon br. 18: Prijavljivanje govora mržnje

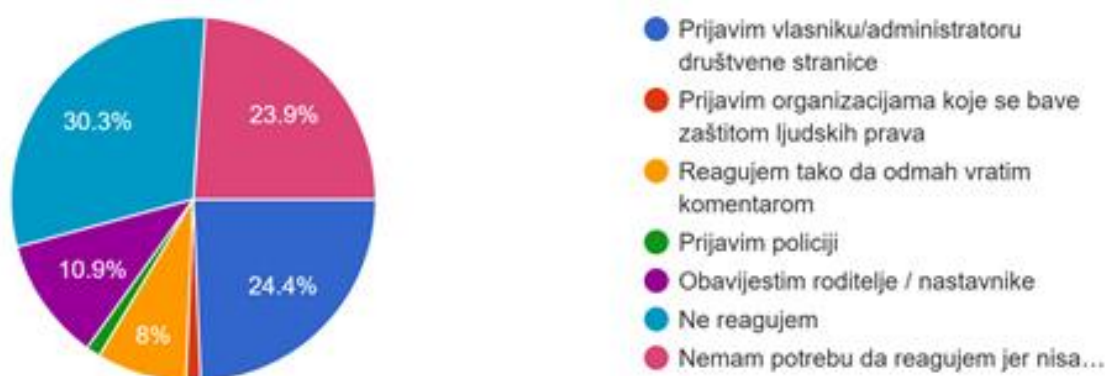
Analiza grafikona br. 18, temeljena na multiple choice pitanju s jednim mogućim odgovorom, prikazuje postotke odgovora 240 ispitanika o prijavljivanju govora mržnje, otkrivajući njihove različite stavove i iskustva s ovim pitanjem.

- **Nisam imao/la potrebu:** 86 ispitanika (35.8%) nije prepoznalo situacije koje zaslužuju prijavljivanje, što može odražavati kako nedostatak izravnog iskustva s govorom mržnje, tako i kulturni aspekt izbjegavanja konfrontacije s ovim problemom.
- **Ne:** 79 ispitanika (32.9%) nije prijavilo govor mržnje, što se može tumačiti kao odraz opće pasivnosti ili nedostatka informacija o procedurama prijavljivanja, što je često prisutno u mladim demokracijama.
- **Da:** 45 ispitanika (18.8%) je prijavilo govor mržnje, pokazujući svijest i spremnost na akciju, što je ključan pokazatelj građanskog aktivizma i angažovanosti unutar demokratskih procesa.
- **Ne znam kome prijaviti:** 30 ispitanika (12.5%) nije bilo upoznato s mehanizmima prijavljivanja, ukazujući na hitnu potrebu za edukacijom i jačanjem institucionalne podrške.

Ovi podaci ističu kako potrebu za podizanjem nivoa informisanosti o govoru mržnje i procedurama prijavljivanja, tako i za prevazilaženje kulturoloških barijera koje mogu uticati na individualnu odgovornost u procesu demokratizacije. Rezultati sugeriraju tendenciju bosanskohercegovačkog društva da problemi budu riješeni od strane drugih, umjesto da se pojedinci aktivno uključe.

Stoga, preporučuje se razvoj strategija koje će promovisati aktivno građanstvo, osnažiti pojedince da preuzmu inicijativu i oblikuju kulturu koja ne samo da prepoznaje govor mržnje, već i efikasno reaguje na njega. To podrazumijeva jačanje pravnog okvira, kao i infrastrukture koja olakšava prijavljivanje, uz neprestano educiranje o pravima i odgovornostima građana u demokratskom društvu.

19. Kako reagujete na govor mržnje?

Grafikon br. 19: Reakcije na govor mržnje

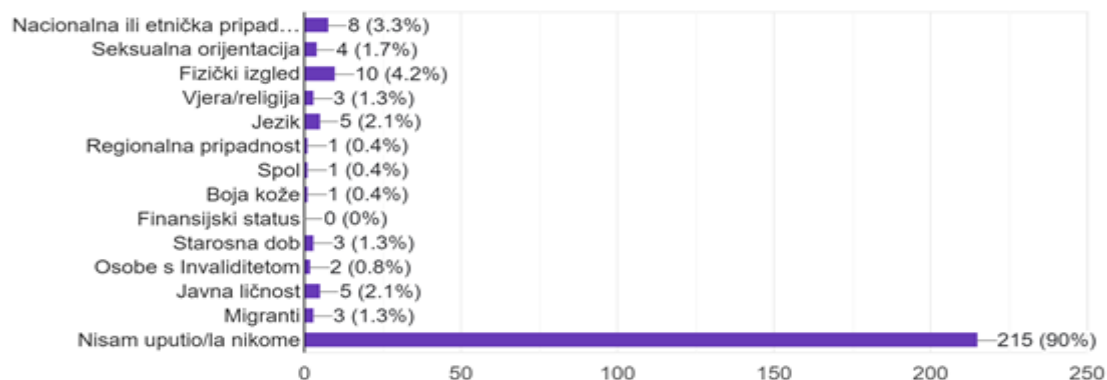
Analiza grafikona br.19, koji se oslanja na multiple choice odgovore 238 ispitanika na pitanje o reakciji na govor mržnje, pruža uvid u ponašanje i stavove ispitanika prema ovom ozbiljnom društvenom problemu. Rezultati su distribuirani kako slijedi:

- **Ne reagujem:** Sa 72 ispitanika (30.3%) koji ne reaguju na govor mržnje, ovaj odgovor predstavlja najveći pojedinačni segment, što može ukazivati na pasivnost, resignaciju ili nedostatak znanja o tome kako efikasno reagirati.
- **Prijavim vlasniku/administratoru društvene stranice:** 58 ispitanika (24.4%) izabralo je ovu opciju, što ukazuje na sklonost prema institucionalnom pristupu rješavanju problema govora mržnje na internetu.
- **Nemam potrebu da reagujem jer nisam izložen/a:** 57 ispitanika (23.9%) nije izloženo govoru mržnje, pa samim tim nema ni potrebu za reakcijom, što pruža informaciju o nivou izloženosti ispitanika.
- **Obavijestim roditelje / nastavnike:** 26 ispitanika (10.9%) izabire ovaj pristup, što može reflektirati na važnost obiteljske i obrazovne podrške u rješavanju problema.

- **Reagujem tako da odmah vratim komentarom:** 19 ispitanika (8%) odgovara protivkomentarima, što može biti indikativno za neposredni emocionalni odgovor ili pokušaj direktnog suprotstavljanja govoru mržnje.
- **Prijavim organizacijama koje se bave zaštitom ljudskih prava:** Samo 3 ispitanika (1.3%) koriste ovo kao metodu reakcije, što može sugerirati na nedostatak povjerenja ili svijesti o ulozi ovih organizacija u borbi protiv govora mržnje.
- **Prijavim policiji:** Ovu opciju je izabralo 3 ispitanika (1.3%), što pokazuje da je ovo manje poželjna metoda reakcije, možda zbog percepcije da govor mržnje nije dovoljno ozbiljan za policijsku intervenciju ili zbog prepreka u procesu prijavljivanja.

Ovi rezultati ukazuju na raznolikost pristupa i percepcija govora mržnje među ispitanicima, kao i na potencijalne barijere u njihovom aktivnom odgovoru. Jasno je da većina ispitanika ili ne reagira ili ne osjeća potrebu za reakcijom, što može biti signal za pojačano osvještavanje o značaju prijavljivanja i suprotstavljanja govoru mržnje. Osim toga, niska stopa prijavljivanja nadležnim institucijama može ukazivati na nedostatak povjerenja u efikasnost takvih postupaka ili nedovoljno razvijene mehanizme podrške za takve prijave. U kontekstu BiH, gdje su pitanja kao što su govor mržnje i društvena odgovornost od velike važnosti za proces demokratizacije i socijalnu koheziju, ovi nalazi mogu biti korišteni za razvoj ciljanih intervencija usmjerenih na povećanje aktivnog građanskog učešća u borbi protiv govora mržnje. Odgovori na pitanja 18 i 19 ukazuju na značajnu pasivnost ispitanika u prijavljivanju i reagiranju na govor mržnje, ističući potrebu za većim angažmanom u borbi protiv ove pojave.

20. Da li ste Vi nekome lično ili putem komentara ili društvenih mreža u posljednje 3 godine uputili uvredljiv/e komentar/e, tj govor mržnje?

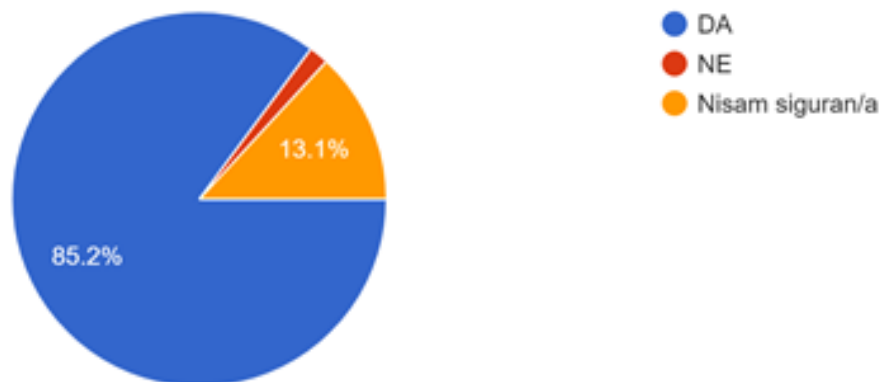
Grafikon br. 20: Učešće u govoru mržnje

Pitanje br. 20 na anketi, koje dopušta višestruki odabir (odaberi sve što je primjenjivo), postavljeno je pred 238 ispitanika s ciljem istraživanja da li su u posljednje tri godine lično ili putem komentara na društvenim mrežama izrekli uvredljive komentare ili govor mržnje prema drugima i na kojim

osnovama. Analiza grafikona pokazuje da većina ispitanika, njih **215 (90%)**, navodi da nisu uputili uvredljiv komentar ili govor mržnje nikome.

Ostali odgovori, koji čine manji postotak, distribuirani su među kategorijama poput nacionalne ili etničke pripadnosti, seksualne orijentacije, fizičkog izgleda, vjere ili religije, jezika, regionalne pripadnosti, spola, boje kože, finansijskog statusa, starosne dobi, osoba s invaliditetom, javnih ličnosti i migranata. Manji broj ispitanika priznao je upotrebu uvredljivih komentara ili govora mržnje, sa najviše navoda na fizički izgled 10 ispitanika (**4.2%**) i nacionalnu ili etničku pripadnost 8 ispitanika (**3.3%**). Rezultati ukazuju na to da većina ispitanika ne priznaje sudjelovanje u govoru mržnje, što može odražavati njihovo stvarno ponašanje ili nevoljnost da se priznaju takve akcije, možda zbog društvene stigme ili percepcije neprihvatljivosti takvog ponašanja. Ovi podaci su relevantni za daljnje istraživanje uzroka i motiva koji stoje iza govora mržnje, kao i za razvoj ciljanih programa prevencije i edukacije.

21. Da li bi pomogli prijatelju/ici ili bilo kojoj osobi (umiješali se u pozitivnom smislu) ako ste svjedok govora mržnje upućen prema njima?

Grafikon br. 21: Spremnost za odbranu od govora mržnje

Analiza pitanja i grafikona br. 21 pokazuje da se ispitanici izjasnili o svojoj spremnosti da interveniraju u situacijama kada su svjedoci govora mržnje. U pitanju multiple choice formata, gdje ispitanici mogu odabrati samo jednu opciju, od 236 učesnika dobijeni su sljedeći odgovori:

- **DA:** 201 ispitanika (85.2%)
- **NE:** 4 ispitanika (1.7%)
- **Nisam siguran/a:** 31 ispitanik (13.1%)

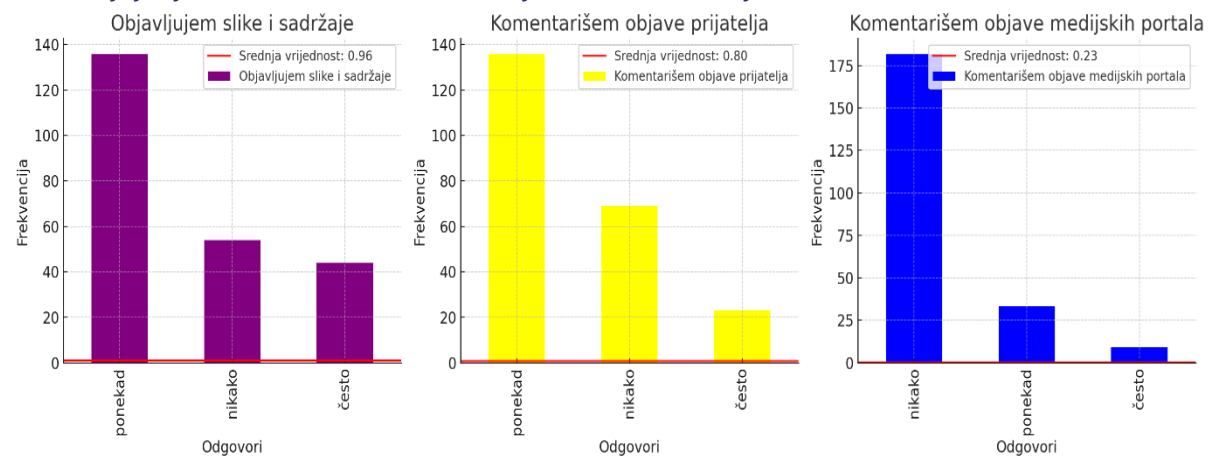
Odgovori ukazuju na to da većina, odnosno više od četiri petine ispitanika (85.2%), pokazuje spremnost za aktivnu intervenciju u situacijama govora mržnje, što odražava visok nivo empatije i

spremnosti da se stanu u zaštitu drugih. Nasuprot tome, vrlo mali broj ispitanika (1.7%) izričito navodi da ne bi intervenisali, što može biti pokazatelj lične rezervisanosti ili straha od konfrontacije, kao i percepcije da intervencija nije njihova odgovornost.

Značajna manjina ispitanika (13.1%) izražava neizvjesnost u pogledu svoje reakcije, što može ukazivati na nedoumice o sopstvenim sposobnostima da pruže adekvatnu pomoć ili na neodlučnost zbog mogućih posljedica intervencije.

Rezultati istraživanja odražavaju opštu tendenciju suprotstavljanja govoru mržnje među ispitanicima i ističu potrebu za pružanjem dodatnih resursa i obuke. To bi ispitanike osnažilo da djeluju odlučnije u svjedočenju govora mržnje. Obrazovne inicijative i jasne smjernice o tome kako efikasno reagirati u takvim situacijama mogle bi doprinijeti povećanju broja onih koji su spremni aktivno se uključiti i smanjenju broja onih koji su nesigurni u takvim situacijama. Napomena: Iako većina ispitanika u pitanju 21 pokazuje spremnost da pomogne u slučaju svjedočenja govora mržnje, odgovori na pitanje 18 otkrivaju značajnu pasivnost u prijavljivanju istog, što ukazuje na disonancu između teoretske podrške žrtvama i praktične akcije protiv počinitelja.

22. U kojoj mjeri koristite navedene radnje tokom korištenja društvenih mreža?

Grafikon br. 22: Vrste interakcije na društvenim mrežama

Nakon detaljne analize podataka dobivenih iz odgovora na pitanje "U kojoj mjeri koristite navedene radnje tokom korištenja društvenih mreža?", rezultati su vizualizirani putem histograma br. 22. Prikazane su frekvencije odgovora za svaku od tri aktivnosti, kao i srednje vrijednosti za svaku od njih.

Pregled rezultata:

Objavljujem slike i sadržaje (Srednja vrijednost: 0.96)

- **Nikako:** 23.08%
- **Ponekad:** 58.12%

- **Često:** 18.80%

Većina ispitanika (58.12%) povremeno objavljuje slike i sadržaje, dok je manji broj ispitanika (18.80%) koji to često čini. Relativno mali broj ispitanika (23.08%) ne objavljuje nikako.

Komentarišem objave prijatelja (Srednja vrijednost: 0.80)

- **Nikako:** 30.26%
- **Ponekad:** 59.65%
- **Često:** 10.09%

Većina ispitanika (59.65%) ponekad komentariše objave prijatelja, dok je manji broj (10.09%) koji to često radi. Oko trećina ispitanika (30.26%) ne komentariše nikako objave prijatelja.

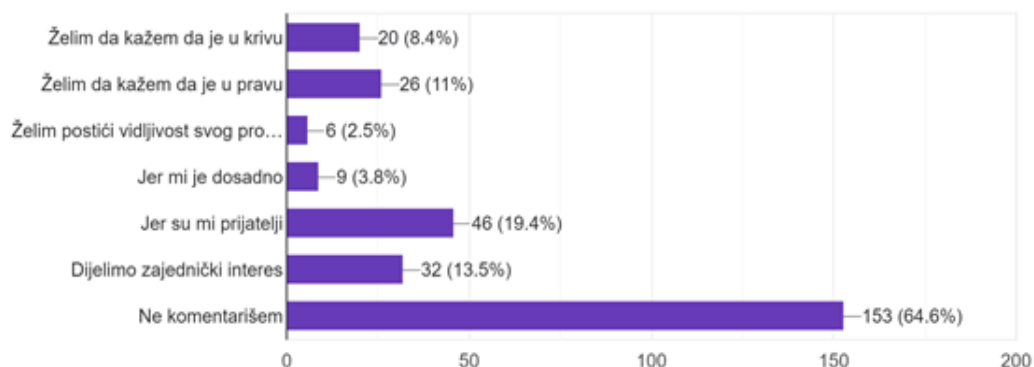
Komentarišem objave medijskih portala (Srednja vrijednost: 0.23)

- **Nikako:** 81.25%
- **Ponekad:** 14.73%
- **Često:** 4.02%

Većina ispitanika (81.25%) nikako ne komentariše objave medijskih portala, dok manji broj (14.73%) to čini ponekad, i vrlo mali broj (4.02%) često komentariše. Ovo ukazuje na nisku razinu angažmana ispitanika na medijskim portalima.

Ispitanici su najskloniji povremenoj interakciji na društvenim mrežama, bilo kroz objavljivanje vlastitog sadržaja ili komentiranje objava prijatelja, s prosječnom sklonosti ka manje čestoj aktivnosti. Manje su skloni aktivnom sudjelovanju u diskusijama na medijskim portalima. Ovi rezultati ukazuju na to da ispitanici koriste društvene mreže više kao platformu za društvenu interakciju s poznatim osobama nego kao sredstvo za izražavanje mišljenja o javnim ili medijskim temama.

23. Komentarišem tuđe objave na društvenim mrežama i news portalima jer...

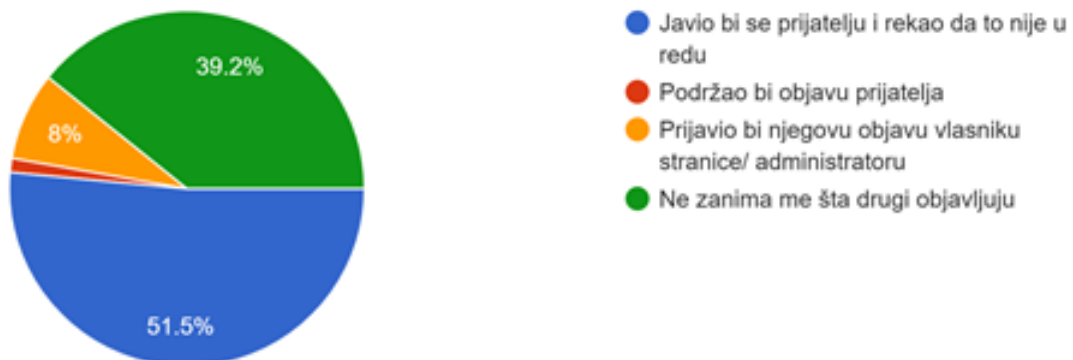
Grafikon br. 23: Zašto ispitanici komentarišu tuđe objave

Na grafikonu br. 23 prikazani su razlozi zašto ispitanici komentarišu tuđe objave na društvenim mrežama i news portalima, na osnovu odgovora 237 ispitanika. Pitanje je dozvoljavalo višestruke odgovore, što znači da su ispitanici mogli označiti više razloga. Rezultati su sljedeći:

- **Ne komentarišem:** Najveći broj ispitanika, 153 (64.6%), navodi da ne komentarišu tuđe objave.
- **Jer su mi prijatelji:** 46 ispitanika (19.4%) komentariše objave jer su u pitanju njihovi prijatelji.
- **Dijelimo zajednički interes:** 32 ispitanika (13.5%) komentariše objave zbog zajedničkog interesa.
- **Želim da kažem da je u pravu:** 26 ispitanika (11%) komentariše da bi izrazili slaganje s iznesenim stavom.
- **Želim da kažem da je u krivu:** 20 ispitanika (8.4%) komentariše kako bi izrazili neslaganje s iznesenim stavom.
- **Jer mi je dosadno:** 9 ispitanika (3.8%) komentariše iz dosade.
- **Želim postići vidljivost svog profila kroz portale i objave:** Samo 6 ispitanika (2.5%) koristi komentare kako bi povećali vidljivost svog profila.

Ovi podaci ukazuju da većina ispitanika bira da se ne uključuje u komentiranje tuđih objava, što može odražavati želju za izbjegavanjem potencijalnih konflikata ili nedostatak interesa za interakciju u javnim diskusijama. Oni koji se odluče na komentiranje, čine to uglavnom zbog prijateljskih veza ili zajedničkih interesa, što sugerise da lični odnosi i afiniteti imaju značajan utjecaj na online angažman. Manji broj ispitanika koristi komentare kao sredstvo izražavanja saglasnosti ili neslaganja, ili za povećanje sopstvene vidljivosti, ukazujući na raznovrsne motivacije za interakciju na ovim platformama. Napomena: Iako većina ispitanika ne komentira objave na društvenim mrežama (64.6%), znatan broj pokazuje volju za aktivnim suprotstavljanjem govoru mržnje (85.2% na pitanje 21), što implicira razliku između online pasivnosti i stvarne intervencije.

24. *Kada vidite objavu na društvenim mrežama u kojem se nalazi određena osoba ili grupa, a neko od Vaših prijatelja je podijelio i napisao pogrđan komentar kako bi ste reagovali?*

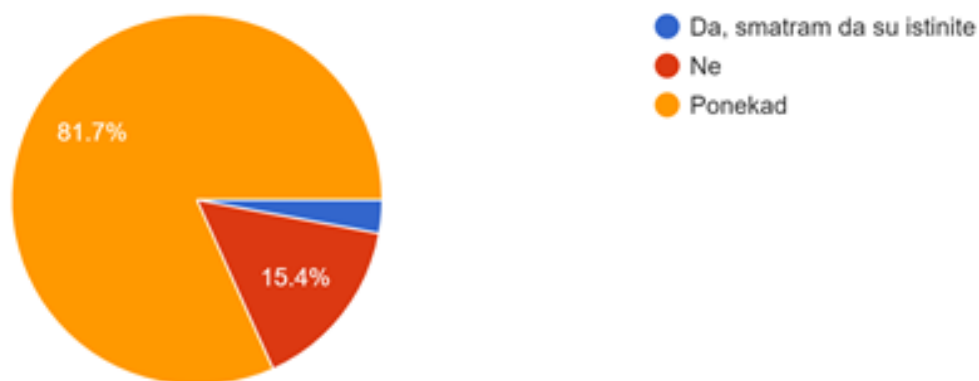
Grafikon br. 24: Reakcija na pogrđan komentar

Na grafikonu br. 24 prikazani su odgovori 237 ispitanika na pitanje o reakciji na pogrđan komentar prijatelja na društvenim mrežama. Prema dostupnim opcijama i odgovorima, ispitanici se izjašnjavaju na sljedeći način:

- Većina, 122 ispitanika (51.5%), bi prijavila objavu vlasniku stranice ili administratoru.
- Značajan broj, 93 ispitanika (39.2%), bi se javio prijatelju i rekao da to nije u redu.
- Manji broj, 19 ispitanika (8%), ne zanima šta drugi objavljuju.
- Samo 3 ispitanika (1.3%) bi podržali objavu prijatelja.

Ovi rezultati pokazuju da većina ispitanika preferira formalnu akciju prijavljivanja u slučaju neprimjerenih komentara, dok manji postotak odabire direktan kontakt s prijateljem kako bi izrazili svoje neslaganje. Minimalan broj ispitanika pokazuje podršku takvim objavama, što može ukazivati na opću osudu negativnih komentara u online prostoru. Također, većina ispitanika se izjasnila protiv negativnih komentara, bilo prijavljivanjem (pitanje 24) ili izražavanjem spremnosti da pomognu kada su svjedoci govora mržnje (pitanje 21), pokazujući konzistentnu osudu negativnih online ponašanja

25. *Smatrate li da su vijesti ili objave na internetu istinite?*

Grafikon br. 25: Mišljenje o istinitosti vijesti ili objava na internetu

Na grafikonu br. 25 prikazano je mišljenje 241 ispitanika o istinitosti vijesti ili objava na internetu, sa sljedećim rezultatima:

- **Da, smatram da su istinite:** 7 ispitanika (2.9%)
- **Ne:** 37 ispitanika (15.4%)
- **Ponekad:** 197 ispitanika (81.7%)

Ova distribucija odgovora ukazuje da dominantna većina ispitanika (81.7%) smatra da su vijesti ili objave na internetu ponekad istinite, implicirajući visok nivo skepticizma prema potpunoj vjerodostojnosti online informacija. Samo mali broj ispitanika (2.9%) vjeruje u apsolutnu istinitost internetskih vijesti, što odražava oprezan pristup prihvatanju informacija s interneta. Ovi nalazi

odražavaju širu svijest o problemu dezinformacija na internetu i potrebu za kritičkim razmišljanjem prilikom evaluacije online sadržaja.

26. Da li Vas prisustvo na društvenim mrežama čini sretnim i zadovoljnim?

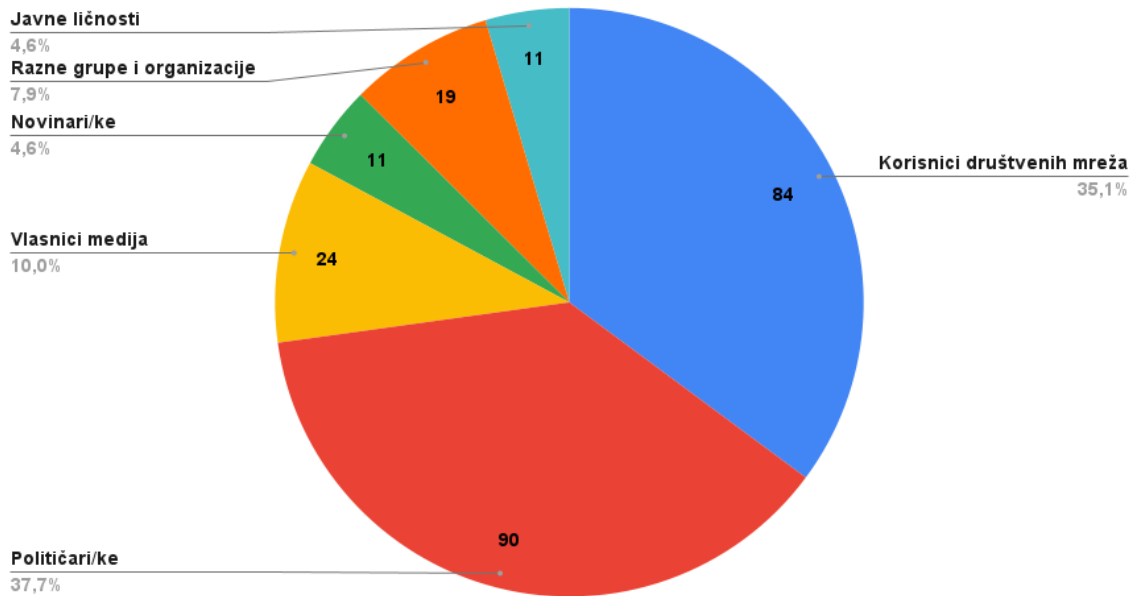
Grafikon br. 26: Utjecaj mreža na opće zadovoljstvo i sreću

Na grafikonu br. 26, zasnovanom na multiple choice pitanju gdje ispitanici mogu odabrati samo jednu opciju, prikazani su stavovi 238 ispitanika o utjecaju prisustva na društvenim mrežama na njihovo opće zadovoljstvo i sreću. Rezultati su sljedeći:

- **Ponekad se osjećam sretno i zadovoljno:** Većina ispitanika, 130 (54.6%), izjavljuje da se ponekad osjećaju sretnim i zadovoljnim zbog prisustva na društvenim mrežama.
- **Ne, opterećuje me dodatno u svakodnevnim aktivnostima:** Značajan broj, 75 ispitanika (31.5%), osjeća se dodatno opterećenim prisustvom na društvenim mrežama.
- **Da, osjećam se sretno:** Manji broj ispitanika, 22 (9.2%), osjeća konstantnu sreću zbog interakcija na društvenim mrežama.
- **Nisam prisutan na društvenim mrežama:** 11 ispitanika (4.6%) nije aktivno na društvenim mrežama.

Analiza pokazuje da postoji raznolikost u percepciji društvenih mreža i njihovom utjecaju na dobrobit ispitanika. Iako većina ispitanika izvještava o povremenom pozitivnom utjecaju, postoji i značajan dio koji doživljava ovo prisustvo kao izvor dodatnog stresa. Mali postotak ispitanika nije prisutan na društvenim mrežama, što otvara prostor za dodatna istraživanja o razlozima te odluke. Napomena: Rezultati pitanja 26 odražavaju opću tendenciju ispitanika da vide društvene mreže kao stresne, što je u skladu s njihovom izraženom voljom da se suprotstave negativnim online fenomenima, unatoč primijećenom jazu između teoretske volje i praktičnih akcija.

27. Po Vašem mišljenju ko je najviše odgovoran za prisutnost govora mržnje u Bosni i Hercegovini?

Grafikon br. 27: najveća odgovornost za govor mržnje u BiH

Grafikon br. 27 prikazuje percepciju 238 ispitanika o odgovornosti za prisutnost govora mržnje u Bosni i Hercegovini. Analizirajući dobijene podatke, može se uočiti sljedeće:

- **Političari/ke:** Najveći broj ispitanika, 90 (37.7%), smatra da su političari najviše odgovorni za prisutnost govora mržnje.
- **Korisnici društvenih mreža:** Skoro isti broj, 84 ispitanika (35.1%), vidi korisnike društvenih mreža kao glavne nosioce odgovornosti.
- **Vlasnici medija:** 24 ispitanika (10%) smatraju da su vlasnici medija značajno odgovorni.
- **Razne grupe i organizacije:** 19 ispitanika (7.9%) vjeruje da razne grupe i organizacije doprinose širenju govora mržnje.
- **Novinari/ke i Javne ličnosti:** Po 11 ispitanika (4.6% za svaku kategoriju) misli da novinari i javne ličnosti imaju svoj udio u odgovornosti.

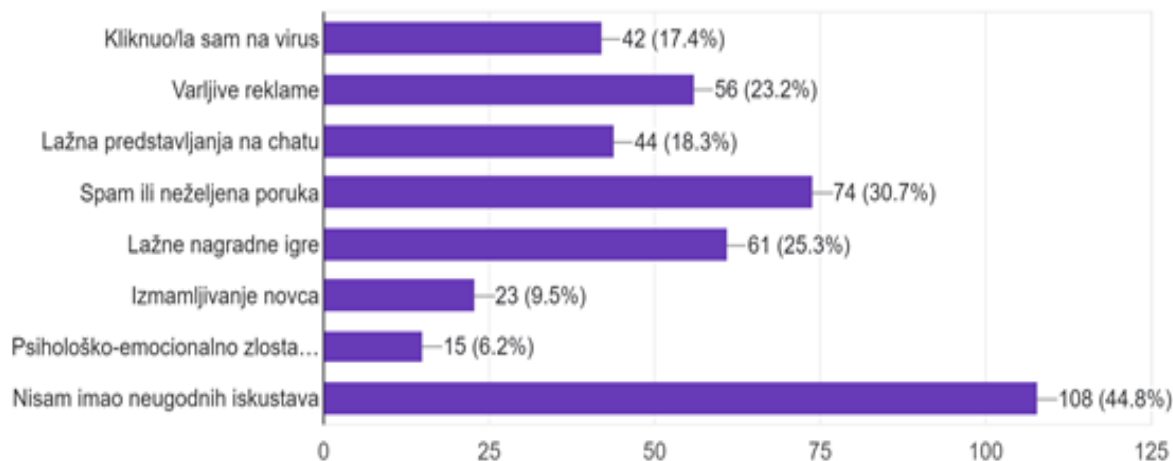
Ovi rezultati ukazuju na to da ispitanici smatraju da su političari i korisnici društvenih mreža glavni generatori govora mržnje u BiH, što može reflektovati opštu klimu u javnom diskursu zemlje i utjecaj društvenih mreža u formiranju mišljenja. Akademski pristup nalaže dalju analizu kako bi se razumjela specifična uloga svake od navedenih grupa i utvrdili temeljni uzroci prisutnosti govora mržnje u društvu.

Povezujući pitanje 27 s analizom definicije govora mržnje (pitanje 10) i percepcije njegove zastupljenosti (pitanje 16), postaje jasno da ispitanici identificiraju određene grupe i teme kao česte mete govora mržnje, poput vjerske i nacionalne pripadnosti, što je usko povezano s postkonfliktnom

realnošću BiH. Ovi rezultati ističu potrebu za ciljanim strategijama koje će se baviti ovim specifičnim područjima kako bi se smanjila prisutnost i utjecaj govora mržnje.

U zaključku, pitanja 10, 16, i 27 zajedno ukazuju na konzistentnu percepciju da su političke tenzije i društvene podjele, naslijeđe konfliktnog prošlog vremena, ključni faktori koji doprinose učestalosti i prihvatljivosti govora mržnje u BiH.

28. *Da li ste doživjeli neugodno iskustvo/a i koje/a, na internetu u posljednje 3 godine?*

Grafikon br. 28: Neugodna iskustava na internetu u posljednje tri godine

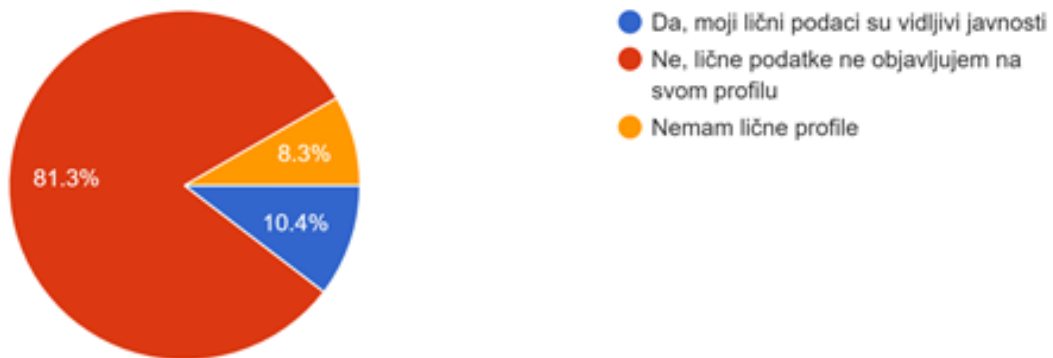
Grafikon broj 28 prikazuje odgovore 241 ispitanika na pitanje o vrstama neugodnih iskustava na internetu u posljednje tri godine. Ispitanici su mogli označiti više odgovora, a rezultati su sljedeći:

- **Nisam imao neugodnih iskustava:** Najveći broj ispitanika, 108 (44.8%), nije doživio nikakva neugodna iskustva na internetu.
- **Spam ili neželjene poruke:** Značajan broj ispitanika, 74 (30.7%), doživio je neugodnosti u obliku spama ili neželjenih poruka.
- **Lažne nagradne igre:** 61 ispitanik (25.3%) naišao je na lažne nagradne igre.
- **Varljive reklame:** 56 ispitanika (23.2%) susrelo se s varljivim reklamama.
- **Lažna predstavljanja na chatu:** 44 ispitanika (18.3%) doživjelo je lažno predstavljanje na chat platformama.
- **Kliknuo/la sam na virus:** 42 ispitanika (17.4%) kliknulo je na linkove koji su sadržavali viruse.
- **Izmamljivanje novca:** 23 ispitanika (9.5%) imalo je iskustva s pokušajima izmamljivanja novca.
- **Psihološko-emocionalno zlostavljanje:** 15 ispitanika (6.2%) doživjelo je psiho-emocionalno zlostavljanje putem prijatni objavljivanjem ličnog sadržaja.

Ovi rezultati ukazuju na širok spektar negativnih iskustava koja korisnici doživljavaju na internetu, s najčešćim incidentima vezanim za spam i neželjene poruke. Međutim, gotovo polovica ispitanika

izvještava da nije imala neugodna iskustva, što može ukazivati na različite nivoe digitalne pismenosti ili mjere opreza koje pojedinci primjenjuju online. Analiza implicira potrebu za povećanjem svijesti o sigurnosti na internetu i obrazovanju korisnika o potencijalnim prijetnjama. Ovo zahtijeva daljnje istraživanje za razumijevanje i adresiranje ovih problema u digitalnom prostoru.

29. Da li objavljujete na društvenim profilima svoju adresu, broj telefona, ime svoje škole?

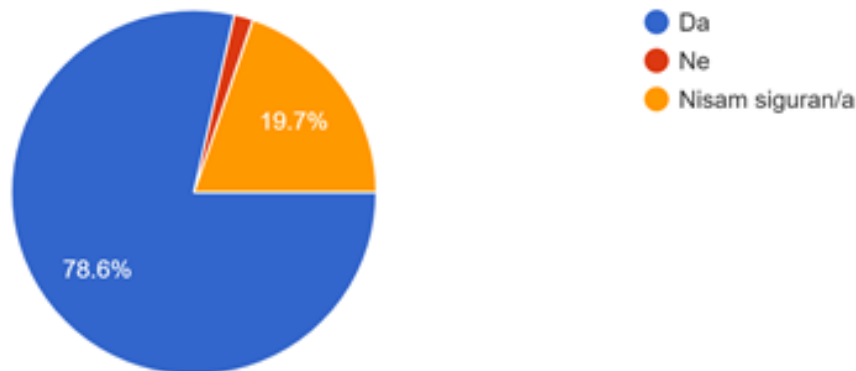
Grafikon br. 29: Stavovi o objavljivanju ličnih podataka na društvenim mrežama

Prema ispravljenim podacima s grafikona broj 29, u kojem je učestvovalo 240 ispitanika, raspodjela odgovora o objavljivanju ličnih podataka na društvenim mrežama je sljedeća:

- **Ne, lične podatke ne objavljujem na svom profilu:** Većina ispitanika, 195 (81.3%), ne dijeli svoje lične informacije poput adrese, broja telefona ili imena škole na društvenim mrežama.
- **Da, moji lični podaci su vidljivi javnosti:** Manji broj ispitanika, 25 (10.4%), objavljuje svoje lične podatke na društvenim mrežama.
- **Nemam lične profile:** 20 ispitanika (8.3%) ne poseduje lične profile na društvenim mrežama.

Ovi rezultati ukazuju na to da većina ispitanika vodi računa o svojoj privatnosti na internetu, izbegavajući objavljivanje ličnih podataka. Manji broj onih koji ipak objavljuju lične informacije može ukazivati na različite nivoe uverenja u sigurnost i važnost online prisustva. Ovi nalazi ističu značaj edukacije o digitalnoj privatnosti i sigurnosti na internetu.

30. Smatrate li da postoje grupe u BiH na društvenim mrežama koje namjerno šire govor mržnje?

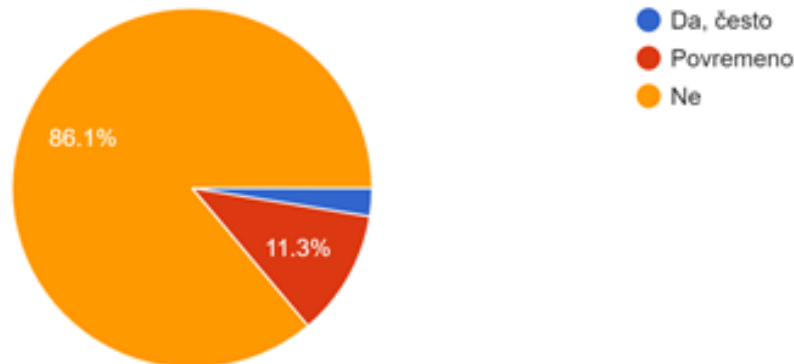
Grafikon br.30: Postojanje grupa u BiH na društvenim mrežama koje namjerno šire govor mržnje

Na grafikonu br. 30 prikazani su odgovori 238 ispitanika na pitanje o postojanju grupa u BiH na društvenim mrežama koje namjerno šire govor mržnje. Prema multiple choice tipu pitanja, gdje ispitanici označavaju samo jedan odgovor, rezultati su sljedeći:

- Većina ispitanika, 178 (74.8%), smatra da postoje grupe koje namjerno šire govor mržnje na društvenim mrežama u BiH.
- Manji broj ispitanika, 47 (19.7%), nije siguran u postojanje takvih grupa.
- Vrlo mali broj ispitanika, 4 (1.7%), vjeruje da takve grupe ne postoje.

Ovi podaci ukazuju na široko rasprostranjeno uvjerenje među ispitanicima da društvene mreže u BiH koriste grupe koje imaju za cilj širenje govora mržnje, što može odražavati opažanja o online diskursu i društvenim tenzijama unutar zemlje. Manji broj neodlučnih ispitanika ukazuje na neizvjesnost ili manjak informacija, dok je minimalan broj onih koji negiraju postojanje takvih grupa možda svjedočanstvo o percepciji da su društvene mreže manje zagađene govorom mržnje ili da takva ponašanja nisu dovoljno uočljiva. Akademska analiza ovih rezultata zahtijeva dalje istraživanje kako bi se bolje razumjele dinamike iza ovih percepcija i njihov utjecaj na društvo. Povezanost odgovora na pitanja 16, 27 i 30 ukazuje na široko rasprostranjeno mišljenje među ispitanicima da političari, korisnici društvenih mreža i određene grupe imaju značajnu ulogu u širenju govora mržnje u Bosni i Hercegovini. Percepcija visoke zastupljenosti govora mržnje vezana je prvenstveno za vjerske/religijske i nacionalne identitete, što odražava društvene napetosti u postkonfliktnom kontekstu zemlje. Ovi nalazi ističu potrebu za sveobuhvatnim pristupima u obrazovanju, zakonodavstvu i društvenoj akciji kako bi se efikasno suprotstavilo govoru mržnje i njegovim negativnim posljedicama na bosanskohercegovačko društvo.

31. Da li posjećujete web stranice konzervativnih i radikalnih grupa?

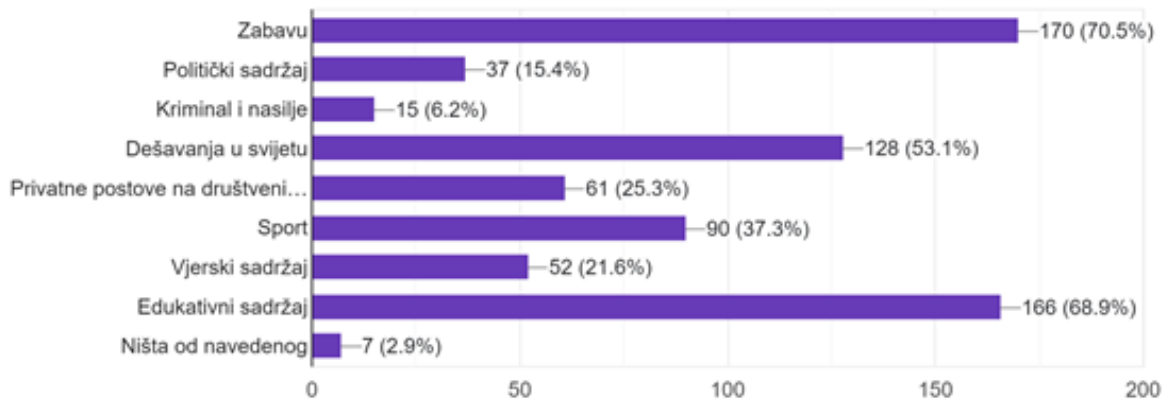
Grafikon br.31: Posjećivanje web stranica konzervativnih i radikalnih grupa

Na grafikonu br. 31 prikazani su odgovori 238 ispitanika na pitanje o posjećivanju web stranica konzervativnih i radikalnih grupa. Prema multiple choice tipu pitanja, gdje ispitanici označavaju samo jedan odgovor, rezultati su sljedeći:

- **Ne:** Većina ispitanika, 205 (86.1%), navodi da ne posjećuju web stranice konzervativnih i radikalnih grupa.
- **Povremeno:** Manji broj ispitanika, 27 (11.3%), posjećuje ove stranice povremeno.
- **Da, često:** Vrlo mali broj ispitanika, 6 (2.5%), često posjećuje web stranice konzervativnih i radikalnih grupa.

nalizirajući odgovore na pitanja 30 i 31, vidljivo je da ispitanici prepoznaju prisutnost grupa koje šire govor mržnje na društvenim mrežama (pitanje 30), ali istovremeno većina ne posjećuje web stranice konzervativnih i radikalnih grupa (pitanje 31). To ukazuje na svjesnost o problemu, ali i na izbjegavanje direktnog uključivanja ili izlaganja sadržajima koje takve grupe proizvode. Ovo može sugerirati da ispitanici preferiraju distancirati se od ekstremnih ideologija, iako su svjesni njihove prisutnosti u online prostoru. Izostanak kontradikcije između ova dva seta odgovora može biti znak opreznog pristupa informacijama i sadržajima na internetu od strane ispitanika, što je pozitivan signal u kontekstu širenja svijesti i edukacije o govoru mržnje.

32. Koji/e sadržaj/e volite da pratite na news portalima i društvenim mrežama?

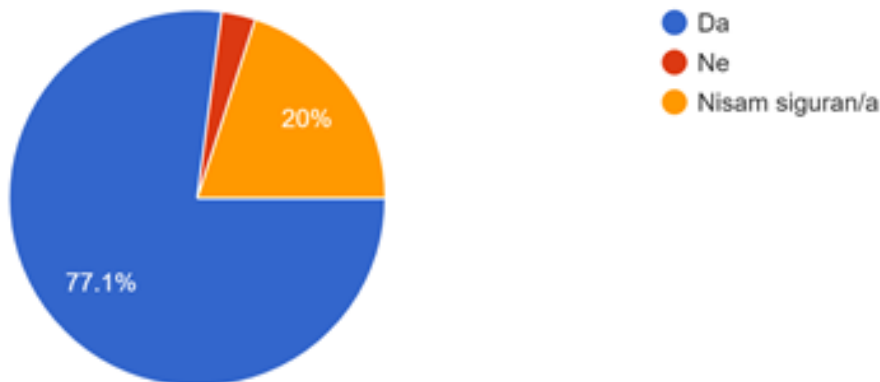
Grafikon br.32: Koju vrstu sadržaja prate

Na grafikonu br. 32 prikazane su preferencije 241 ispitanika u pogledu vrste sadržaja koje vole pratiti na news portalima i društvenim mrežama. Ovo je pitanje s višestrukim odgovorima gdje ispitanici mogu označiti više od jednog odgovora. Rezultati ukazuju na sljedeće preferencije:

- **Zabavni** sadržaj je najpopularniji, s 170 ispitanika (**70.5%**) koji ga prate.
- **Edukativni** sadržaj također ima visoku popularnost, s 166 ispitanika (68.9%).
- **Dešavanja u svijetu** zanimaju 128 ispitanika (53.1%).
- **Sport** prati 90 ispitanika (37.3%).
- **Privatne postove na društvenim mrežama** prati 61 ispitanik (25.3%).
- **Vjerski** sadržaj je izbor za 52 ispitanika (21.6%).
- **Politički** sadržaj prati 37 ispitanika (15.4%).
- **Kriminal i nasilje** je interes 15 ispitanika (6.2%).
- Mala manjina, 7 ispitanika (2.9%), ne prati **ništa od navedenog**.

Ovi rezultati sugeriraju da ispitanici preferiraju lagane i obrazovne sadržaje, što može biti pozitivan znak u pogledu interesa za učenje i zabavu. Manji interes za političkim sadržajem i temama kao što su kriminal i nasilje može ukazivati na želju za izbjegavanjem negativnih vijesti ili na opću apatiju prema tim temama. S obzirom na prethodne rezultate o percepciji govora mržnje, ovo može biti indikacija da ispitanici traže sadržaj koji ima manje šanse za širenje netrpeljivosti ili kontroverznih tema.

33. Smatrate li da mediji u bosanskohercegovačkom društvu svojim objavama i mogućnošću anonimnog komentarisanja dodatno utiču na podjele i sukobljavanje zbog vjere, nacije, jezika i sl?

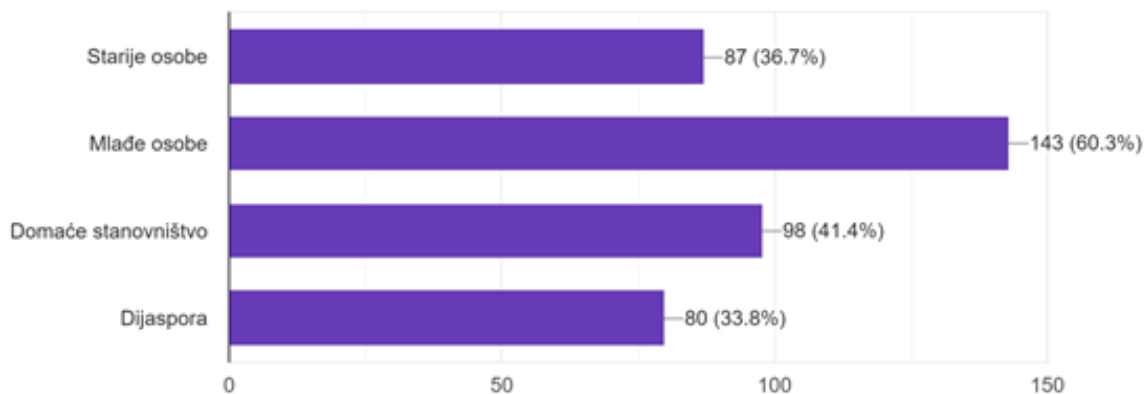
Grafikon br.33: Uticaj medija i anonimnog komentarisanja na podjele u bosanskohercegovačkom društvu

Na grafikonu br. 33 prikazani su odgovori 240 ispitanika na pitanje o uticaju medija i anonimnog komentarisanja na podjele u bosanskohercegovačkom društvu. Prema multiple choice tipu pitanja, gdje ispitanici označavaju samo jedan odgovor, rezultati su sljedeći:

- **Da:** Većina ispitanika, 185 (77.1%), smatra da mediji sa mogućnošću anonimnog komentarisanja doprinose dodatnim podjelama i sukobljavanju u društvu.
- **Nisam siguran/a:** Značajan broj ispitanika, 48 (20%), nije siguran u uticaj medija na društvene podjele.
- **Ne:** Mali broj ispitanika, 7 (2.9%), ne vjeruje da mediji imaju takav uticaj.

Analiza odgovora na pitanje 33 ukazuje na opću percepciju ispitanika da mediji u Bosni i Hercegovini, omogućujući anonimno komentarisanje, mogu doprinijeti širenju govora mržnje i intenziviranju društvenih podjela zasnovanih na vjerskim, nacionalnim i jezičkim razlikama. Mogućnost izražavanja mišljenja bez očekivanja direktnih posljedica može poticati na ekstremizam i produbljivanje tenzija. Takvi nalazi podcrtavaju značaj razvijanja politika za regulisanje online prostora i poticanje odgovorne komunikacije. U kontekstu rezultata pitanja 16, koji reflektuju izraženu svijest o raširenosti govora mržnje, naročito prema određenim društvenim grupama, imperativ je ojačati medijsku pismenost i unaprijediti regulaciju online diskursa, s ciljem minimiziranja njegovog štetnog utjecaja na društvo u Bosni i Hercegovini.

34. Po Vašem mišljenju, ko više ispoljava govor mržnje kroz komentare na društvenim mrežama i portalima na vjerskoj/etničkoj osnovi?

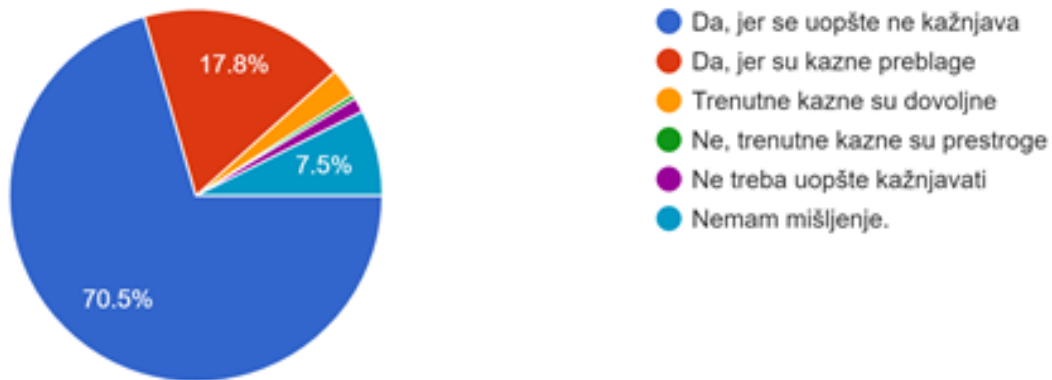
Grafikon br.34: Grupe koje najčešće ispoljavaju govor mržnje na internetu

Analizirajući grafikon br. 34, možemo vidjeti stavove 237 ispitanika o grupama koje najčešće ispoljavaju govor mržnje na vjerskoj i etničkoj osnovi na društvenim mrežama i portalima. Ovaj grafikon se temelji na pitanju s mogućnošću višestrukih odgovora. Ispitanici su identificirali sljedeće grupe:

- **Mlađe osobe:** Prema mišljenju većine ispitanika 143 (60.3%), mlađe osobe su one koje češće ispoljavaju govor mržnje.
- **Domaće stanovništvo:** 98 ispitanika (41.4%), vidi domaće stanovništvo kao česte počinioce govora mržnje.
- **Starije osobe:** 87 ispitanika (36.7%), smatra da starije osobe također često ispoljavaju govor mržnje.
- **Dijaspora:** Manji postotak ispitanika, 80 (33.8%), vjeruje da osobe iz dijasporne ispoljavaju govor mržnje.

Analiza ukazuje na veću sklonost mlađih generacija i domaćeg stanovništva prema ispoljavanju govora mržnje online, a ističe i utjecaj starijih generacija kroz odgoj u formiranju takvih stavova. Ovo naglašava potrebu za multidisciplinarnim istraživanjem interakcija između generacija i utjecaja digitalnog okruženja. Važnost obrazovanja, prevencije i intergeneracijskog dijaloga izdvojena je kao ključna u razvoju efikasnih strategija protiv govora mržnje.

35. Da li smatrate da bi osobe koje šire govor mržnje trebalo strožije kažnjavati?

Grafikon br.35: Stavovi o sankcionisanju govora mržnje

Analiza rezultata pitanja broj 35, temeljena na odgovorima 241 ispitanika, pruža uvid u stavove o sankcionisanju govora mržnje. Pitanje, koje je formulirano kao multiple choice s jednim mogućim odgovorom, daje sljedeće rezultate:

- **Da, jer se uopšte ne kažnjava:** Većina ispitanika, 170 (70.5%), smatra da bi osobe koje šire govor mržnje trebalo strožije kažnjavati, jer se trenutno ne kažnjava dovoljno. Ovaj podatak može ukazivati na percepciju nedovoljne efikasnosti trenutnog pravnog sistema u suzbijanju govora mržnje.
- **Da, jer su kazne preblage:** 43 ispitanika (17.8%) smatra da iako postoji neki oblik kazne, one su preblage da bi efektivno odvrćale od širenja govora mržnje.
- **Nemam mišljenje:** Manji broj ispitanika, 18 (7.5%), nije izrazio konkretan stav po ovom pitanju, što može odražavati nedovoljnu informiranost ili neodlučnost u vezi s ovom temom.
- **Trenutne kazne su dovoljne:** Samo 6 ispitanika (2.5%) smatra da su trenutne kazne za govor mržnje adekvatne.
- **Ne treba uopšte kažnjavati:** 3 ispitanika (1.2%) vjeruje da govor mržnje ne treba kažnjavati, što može ukazivati na stavove o slobodi govora ili percepciju da govor mržnje ne predstavlja značajan problem.
- **Ne, trenutne kazne su prestroge:** Samo 1 ispitanik (0.4%) smatra da su trenutne kazne prestroge.

Ovi rezultati ukazuju na snažan konsenzus među ispitanicima da trenutne mjere kažnjavanja za govor mržnje nisu dovoljne ili su neefikasne. Iznosi se jasan zahtjev za revizijom i pojačavanjem sankcija kako bi se adekvatno suprotstavilo ovom društvenom problemu. Analiza također ističe potrebu za dodatnim istraživanjem i razmatranjem kako bi se bolje razumjeli stavovi javnosti o ovoj temi i kako bi se oblikovale efikasnije politike u borbi protiv govora mržnje.

ANALIZA INTERVJUA

U sklopu analize pod naslovom "Govor mržnje u BiH: Razotkrivanje utjecaja na mentalno zdravlje mladih, sigurnost i jednakost u BH društvu", provedeno je 12 polustrukturiranih intervjua. Ova metodologija je bila usmjerena na stjecanje objektivnog uvida u različite aspekte fenomena govora mržnje, uključujući njegove manifestacije, utjecaj na pojedince i društvo, te potencijalne strategije i rješenja za njegovo suzbijanje. Prije provedbe intervjua, sugovornicima je poslan nacrt pitanja kako bi se osigurala strukturiranost i temeljitost diskusije. Analiza odgovora dobivenih u intervjui, zajedno s detaljnom analizom anketnih pitanja, pružila je sveobuhvatnu sliku prisutnosti i utjecaja govora mržnje u Bosni i Hercegovini. Ovaj pristup je omogućio istraživačkom timu da sagleda problem iz više perspektiva, doprinoseći time dubljem razumijevanju i identifikaciji efikasnih pristupa za adresiranje ovog složenog društvenog izazova.

Intervjui su obavljani s nizom stručnjaka iz različitih oblasti, uključujući:

1. Elvir Čamdžić, socijalni radnik iz Centra za socijalni rad Banovići.
2. Zilha Jahić, socijalni radnik iz Centra za obrazovanje i vaspitanje i rehabilitaciju slušanja i govora Tuzla.
3. Edisa Mehmedanović, učiteljica u JU Prva osnovna škola u Srebrenici.
4. Alija Mrkonjić, pedagog, psiholog i direktor škole, Tuzla.
5. Adnan Sahanić, inženjer elektrotehnike i profesor informatike, Tuzla.
6. Enisa Isović, nastavnik informatike u Osnovnoj školi, Tuzla.
7. Profesorica engleskog jezika, Srednja škola, Banja Luka.*
8. Policajac iz Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske, Banja Luka.*
9. Pravnica iz Republičkog centra za istraživanje rata, Banja Luka.*
10. Doktor specijalist psihijatrije i subspecijalist psihoterapije, Hercegovina.*
11. Vernes Voloder, projekt menadžer u Nansen dijalog centru (NDC) Mostar.
12. Pedagog i zamjenik direktora srednje škole, Hercegovina.*

**sagovornici su izrazili želju da ostanu anonimni*

1. Prisutnost i svakodnevno svjedočenje govoru mržnje.

Učesnici istraživanja su naveli da su mladi često izloženi govoru mržnje, posebno na internetu, društvenim mrežama, portalima i blogovima, što može imati trajne posljedice na njihov razvoj i socijalizaciju. Ističu da se ova izloženost ne ograničava samo na online prostor, već uključuje i druge medije poput radija, televizije i štampe, kao i javne skupove. Učesnici su također, primijetili da se govor mržnje među djecom i mladima pojavljuje u različitim kontekstima, bilo da je to na društvenim mrežama, u školi, na igralištima, u kafićima ili kroz grafite.

Izjava Edise Mehmedanović, učiteljice u JU Prvoj osnovnoj školi u Srebrenici: "Djeca od najranije dobi koriste internet i udaljavaju se jedni od drugih. Kroz moj rad često primjećujem da nemaju empatiju za svoje drugarice i drugove."

2. Grupe najviše izložene govoru mržnje u Bosni i Hercegovini

Učesnici su naveli da su u Bosni i Hercegovini, gdje su religijski i nacionalni identiteti često isprepleteni, etničke i vjerske tenzije, koje su naslijeđe prošlih sukoba, čest izvor govora mržnje. Posebno su izložene grupe koje su manjinske na određenim teritorijama BiH, kako na nacionalnom, tako i na vjerskom planu, što ne samo da potiče netoleranciju i podjele, već i otežava njihovu integraciju u društvo. Učesnici su istakli da su ove grupe redovito mete govora mržnje, što može rezultirati stigmatizacijom i diskriminacijom. Ova atmosfera straha i nepovjerenja može ometati vjersku slobodu i međuetnički dijalog. LGBTQ+ osobe također su redovito izložene govoru mržnje, kako online, tako i u svakodnevnom životu, što može voditi ka socijalnoj izolaciji, diskriminaciji i nasilju.

U kontekstu konzervativnog društva s tradicionalnim stavovima, LGBTQ+ zajednica se suočava sa ozbiljnim izazovima u ostvarivanju svojih prava i prihvaćenosti.

Govor mržnje je također prisutan među mladima, a uočeno je da se često pojavljuje u ženskim tinejdžerskim grupama, te da su svjedočili diskriminaciji prema učenicima nižeg socijalnog statusa. Problem govora mržnje prepoznat je kao ozbiljna tema koja zahtijeva veću pažnju u BiH.

Izjava Policajca iz Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske: "Naše iskustvo u zajednici pokazuje da su vjerske i nacionalne manjine, kao i gej (LGBTQ+) populacija, često na meti govora mržnje."

3. Posljedice govora mržnje na mlade

Učesnici su naveli da govor mržnje ima mnogostruke i duboke posljedice na mlade. Izaziva anksioznost, strah, smanjenje samopouzdanja i može dovesti do socijalne izolacije. Navode da način na koji mladi percipiraju sebe i druge može biti trajno oblikovan negativnim utjecajima govora mržnje, utječući na njihovu sposobnost da izgrade zdrave međuljudske odnose. U radionicama je uočeno da su mnogi mladi bili žrtve ili svjedoci govora mržnje, posebno na društvenim mrežama. Također, ističu da je štetno ismijavanje i omalovažavanje mladih osoba na internetu, jer to ostavlja trajne posljedice na njihovu psihu. Posljedice govora mržnje na ličnost mladih uključuju neuobičajeno ponašanje, lošiji školski uspjeh, poteškoće sa pažnjom i koncentracijom, konstantan strah, nesigurnost, loše samopouzdanje, tugu i usamljenost. Govor mržnje može oblikovati stavove i uvjerenja mladih, čineći ih manje otvorenima prema različitostima, u okolini koja je često zatrovana gnjevom, netrpeljivošću i netolerancijom prema svemu što ne "pripada" njima.

Izjava: Profesorice engleskog jezika iz Srednje škole u Banjoj Luci: "Govor mržnje često vuče svoje korijene iz porodice. U mnogim slučajevima, djeca koja koriste govor mržnje su takve oblike komunikacije naučila od svojih roditelja. Razlozi ovakvog ponašanja mogu biti različiti - od trauma koje su roditelji, a ponekad i djeca, prošli tokom rata, do ukorijenjene mržnje ili jednostavnog neprihvatanja različitosti. Promjena ovakvih stavova zahtijeva vrijeme i kontinuiranu edukaciju, kako u školama, tako i unutar porodica."

Izjava Doktora, specijaliste psihijatrije i subspecijalist psihoterapije: "Mladi ljudi često imaju dosta nestabilnu i nejasnu sliku o sebi, te bilo kakva odstupanja od 'uobičajenog' i 'normalnog' mogu dovesti do osjećaja da nisu dovoljno dobri, da su neprimjereni ili da ne vrijede. Takvi neugodni osjećaji dovode do nepovjerenja, nesigurnosti i osjećaja manje vrijednosti. Svi navedeni osjećaji i emocije koje doživljavaju mladi ljudi, ne samo u svijetu već naravno i u BiH, predstavljaju jako plodno tlo za stvaranje negativne slike o sebi i samim tim za razvoj simptoma, pa čak i bolesti u sferi mentalnog zdravlja."

4. Neaktivnost u prijavljivanju govora mržnje

Učesnici su naveli da postoji značajna reticencija među mladima kada je riječ o prijavljivanju slučajeve govora mržnje. Ovaj problem može se pripisati strahu od odmazde, nedostatku povjerenja u sistem, ili nedostatku svijesti o dostupnim kanalima za prijavljivanje. Ističu potrebu za stvaranjem sigurnijeg i podržavajućeg okruženja u kojem mladi mogu slobodno govoriti o svojim iskustvima.

Zilha Jahić, socijalni radnik u Centru za obrazovanje i vaspitanje i rehabilitaciju slušanja i govora

Tuzla, navodi: "Mladi uglavnom ne prijavljuju govor mržnje jer smatraju da neće ništa postići time. Rijetko kada priznaju i roditeljima bilo kakvo nasilje, pogotovo ako su u pitanju mlađa djeca, jer ni oni sami ne znaju što se događa."

5. Edukacija kao ključni element u prevenciji govora mržnje

Učesnici istraživanja ističu važnost edukacije u suzbijanju govora mržnje. Naglašavaju da obrazovanje mladih, roditelja i profesionalaca o prepoznavanju, posljedicama i strategijama suočavanja s govorom mržnje igra bitnu ulogu u smanjenju njegovog utjecaja i prevalencije. Učesnici navode da škole i obrazovni sustavi imaju ključnu ulogu u promicanju inkluzivnosti i tolerancije. Također, smatraju važnim dodatno educirati mlade putem različitih edukacija i radionica kako bi se osnažili u prepoznavanju i odgovoru na govor mržnje, te u pružanju podrške žrtvama. Podizanje svijesti, razvoj samokontrole kod korisnika, edukacija roditelja i razvijanje efikasnih alata protiv govora mržnje su ključni elementi prevencije. Učesnici također naglašavaju izazov u definiranju granica između slobode izražavanja i govora mržnje, te potrebu za većom javnom diskusijom o ovoj temi.

Elvir Čamdžić, socijalni radnik u Centru za socijalni rad Banovići, kaže: "Danas mladi na društvenim mrežama imaju 'svoj vokabular' koji roditelji uopšte ne razumiju, te ne znaju šta njihova djeca rade na internetu i u kakvim opasnostima se mogu naći."

Enisa Isović, nastavnik informatike u osnovnoj školi, ističe: "O govoru mržnje ponekad se može čuti da on nije problematičan, već da predstavlja samo još jedan oblik slobode izražavanja, što doprinosi njegovom širenju. Da bi se to spriječilo, potrebna je edukacija."

6. Uloga interneta, društvenih mreža, portala i foruma u kontekstu govora mržnje

Učesnici istraživanja su naveli da internet, posebno društvene mreže, portali i forumi, imaju značajnu ulogu u širenju govora mržnje. Dok društvene mreže s jedne strane mogu brzo širiti negativne poruke, s druge strane imaju potencijal za filtriranje govora mržnje. Razvoj tehnoloških rješenja za praćenje i filtriranje sadržaja je ključan u suzbijanju širenja govora mržnje. Mladi često provode mnogo vremena na ovim platformama, gdje su redovno izloženi govoru mržnje i čak mogu sudjelovati u njegovom širenju, bilo kroz međusobno kompromitiranje ili objavljivanje video snimaka/fotografija.

Učesnici smatraju da pored društvenih mreža, doprinos širenju govora mržnje imaju i portali, blogovi i forumi. Ključni faktori koji potiču širenje govora mržnje na internetu uključuju anonimnost korisnika, algoritme koji favoriziraju kontroverzne teme, stereotipe u digitalnim medijima, politizaciju i polarizaciju društva, te nedostatak odgovornosti medija. Ekonomski motivi također igraju ulogu, jer senzacionalizam i kontroverzni sadržaji privlače veću publiku. Nedovoljno educirani novinari i novinarki, koji objavljuju neprovjerene i senzacionalističke sadržaje. Zatim korisnici kroz svoje komentare na društvenim mrežama, portalima koji često ne odnose medijski stvarni sadržaj, doprinose širenju govora mržnje.

Mr. sci. Alija Mrkonjić, pedagog/psiholog, direktor ističe: "Govor mržnje je pitanje socio-patološke pojave koja je široko rasprostranjena, naročito na društvenim mrežama ili drugim digitalnim sredstvima koja omogućavaju komunikaciju bez direktnog fizičkog kontakta. Većina osoba koje su bile pogođene istim, i sami su kasnije primjenjivali govor mržnje u komunikaciji."

Adnan Sahanić, Bachelor- inženjer elektrotehnike, profesor informatike srednjoj školi navodi: "Na mnogim online platformama prisutna je opcija anonimnosti, gdje korisnici mogu ostati skriveni iza lažnih profila. To im daje osjećaj sigurnosti i potiče izražavanje ekstremnih stavova ili čak govora mržnje, bez straha od osobnih posljedica. Osim toga, algoritmi društvenih mreža često favoriziraju prikaz kontroverznih ili senzacionalnih tema. To može dovesti do većeg širenja sadržaja koji uključuje govor mržnje, jer takvi sadržaji privlače pažnju korisnika i generiraju veći angažman na platformama."

7. Utjecaj govora mržnje na mir i stabilnost

Učesnici istraživanja su naveli da govor mržnje ima direktan utjecaj na mir i stabilnost društva. On stvara strah i nepovjerenje među pripadnicima različitih naroda, čime se produbljuje politika podjela. Primjećuju da intenzivan govor mržnje od strane pojedinaca može stvoriti percepciju među ljudima koji žive u drugim entitetima da nisu dobrodošli u određene gradove i mjesta. Također, ističu da je govor mržnje često korišten alat od strane vladajućih struktura za izazivanje nestabilnosti, što im omogućava očuvanje vlasti. Upozoravaju da ako se govor mržnje ne shvati ozbiljno, postoji povećani rizik od ponovnih sukoba.

Policajac u Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srpske komentira: "Govor mržnje na bilo kojoj osnovi često je preduslov za veće verbalne i fizičke sukobe, koje na kraju zahtijevaju intervenciju policije."

Vernes Voloder, projekt menadžer u Nansen dijalog centru (NDC) Mostar, također navodi: "Govor mržnje doprinosi zapaljivoj političkoj retorici koja pojačava tenzije. Takav govor vodi do ozbiljnih posljedica kao što su polarizacija društva, poticanje nasilja i ugrožavanje procesa pomirenja u BiH."

8. Političko potpirivanje govora mržnje

Učesnici su naveli da političko potpirivanje govora mržnje može doprinijeti njegovoj normalizaciji i širenju.

Naglašavaju potrebu za jasnim zakonskim okvirima i odgovornim ponašanjem političkih lidera u suzbijanju ovog problema. Politici i javnim ličnostima pripada značajna uloga u oblikovanju javnog diskursa; stoga bi trebali izbjegavati retoriku koja potiče na podjele i netoleranciju. Navode da režimski mediji, odnosno oni pod direktnim patronatom vladajućih struktura, često propagiraju govor mržnje radi diskreditacije političkih neistomišljenika i prikupljanja podrške među biračima. Društvene mreže kao „Meta“ i druge platforme također predstavljaju prostor za ideološke sukobe i širenje govora mržnje, često pod lažnim profilima ili u kontekstu osjetljivih tema. Problem govora mržnje nije ograničen samo na online medije; i tradicionalni mediji poput televizije, radija i tiskanih medija mogu biti poprište negativnih izražavanja, posebno u političke svrhe.

Govor mržnje može imati ozbiljne posljedice, uključujući polarizaciju društva, poticanje nasilja i otežavanje procesa pomirenja u BiH. U bh. društvu, politička situacija i loš životni standard, uz dugotrajno nepovjerenje među etničkim skupinama, pružaju plodno tlo za širenje govora mržnje. Širenje neprovjerenih informacija može imati ozbiljne posljedice, što je vidljivo na demografskoj slici zemlje. Grupacije poput navijača, ultra desničarskih i desničarskih stranaka, te ekstremističkih vjerskih organizacija, identificirane su kao glavni proizvođači govora mržnje u bh. društvu.

Pedagog i zamjenik direktora škole komentira: "U bh. društvu, govoru mržnje najviše doprinosi politička situacija, zajedno s generalno lošim standardom građana. S obzirom na postojanje tri etniciteta koji već trideset godina imaju međusobno ograničeno povjerenje i koji su "stalna prijetnja jedni drugima", političari, spinovi i botovi nalaze plodno tlo za plasiranje govora mržnje. Nadalje, širenje informacija bez adekvatne provjere može proizvesti ozbiljne posljedice, što je vidljivo i na demografskoj slici, odnosno sve većem odustajanju mladih od života u BiH i njihovom iseljavanju."

9. Međusektorska suradnja

Učesnici istraživanja su naveli da efikasno rješavanje problema govora mržnje zahtijeva kontinuiranu suradnju između različitih sektora društva, uključujući obrazovanje, zakonodavstvo, medije i civilno društvo. Ovaj proces nije samo složen, već i dugotrajan, zahtijevajući kontinuirane napore i sveobuhvatan pristup koji obuhvata kako prevenciju tako i intervenciju. Prevencija govora mržnje zahtijeva angažman svih dijelova društva, posebno porodica, obrazovnih ustanova, zakonodavne vlasti, izvršne vlasti, policije, medija i stručnjaka iz područja psihologije i sociologije. Učesnici smatraju da je upravo trajna saradnja među ovim sektorima ključna za uspješno adresiranje ovog kompleksnog društvenog izazova.

10. Sankcioniranje i moguća rješenja za suzbijanje govora mržnje

Učesnici istraživanja su naveli da sankcioniranje govora mržnje, naročito u online prostoru, predstavlja izazov zbog složenosti njegovog definiranja i praćenja. Problem ima duboke korijene i njegovo rješavanje zahtijeva dugotrajni angažman, kontinuiranu edukaciju i osvještavanje javnosti. Tehnološka rješenja poput algoritama za detekciju i filtriranje sadržaja mogu biti korisna, ali nisu jedina rješenja. Potrebno je graditi kulturu koja ne tolerira govor mržnje i promovira međusobno poštovanje i razumijevanje. Uspostava efikasnijeg zakonskog okvira za prevenciju i sankcioniranje govora mržnje, posebno u online medijima, je ključna. Učesnici smatraju da nadležni organi na svim nivoima vlasti u BiH moraju reagirati u skladu s pozitivnim propisima i istražiti radnje usmjerene na podsticanje straha i netolerancije, neovisno o pojedincu ili grupi koja ih izvršava. Učesnici dalje ističu da suzbijanje govora mržnje zahtijeva kako zakonske odredbe koje zabranjuju i kažnjavaju govor mržnje, tako i promjenu vrijednosnog sistema društva. Ističu važnost definiranja granica koje će jasno razdvojiti pravo na slobodu izražavanja od izražavanja koje potiče mržnju i zloupotrebu slobode govora. Ovo je posebno važno u kontekstu BiH, gdje politička situacija i interetnički odnosi doprinose složenosti problema.

Pravnica u u republičkom centru za istraživanje rata, ratnih zločina i traženje nestalih lica u sklopu Ministarstva pravde Republike Srpske iznosi: "Pojedini kritičari smatraju da bi suzbijanje govora mržnje moglo ugroziti pravo na slobodu mišljenja i izražavanja. Međutim, bitno je jasno definirati granice slobode izražavanja. Postoji suštinska razlika između slobode izražavanja mišljenja i izražavanja koje potiče na mržnju ili predstavlja zloupotrebu slobode govora. Neophodno je uspostaviti

jasne pravne smjernice koje će omogućiti zaštitu slobode izražavanja, a istovremeno sankcionirati govor koji potiče mržnju i nasilje."

Dijagram br.1: "Uzročno-posljedična ilustracija govora mržnje u BiH"

Analiza intervjua o govoru mržnje u BiH ukazuje na njegov širok spektar utjecaja na društvo, posebno na mlade. Mladi su često izloženi govoru mržnje, što utječe na njihov razvoj, mentalno zdravlje i socijalizaciju. Različite društvene skupine, uključujući etničke i vjerske manjine te LGBTQ+ zajednicu, suočavaju se s ozbiljnim izazovima zbog ovog problema. Govor mržnje ne samo da šteti pojedincima, već utječe i na šire društvene odnose, stvarajući podjele i nepovjerenje.

Izazov suzbijanja govora mržnje zahtijeva multidisciplinarni pristup, uključujući edukaciju, jačanje zakonskih okvira, tehnološke inovacije, promjenu društvenih normi i vrijednosti, te međusektorsku suradnju. Učesnici naglašavaju važnost kontinuiranih napora u obrazovanju i stvaranju sigurnijeg okruženja, posebno za mlade. Internet, društvene mreže, portali i forumi predstavljaju važne platforme gdje se govor mržnje širi, što zahtijeva pažljiv nadzor i regulaciju. Konačno, politički aspekti ovog problema, uključujući političko potpirivanje i manipulaciju medijima, također zahtijevaju pažnju i odgovornost. Ovaj integrirani pristup pruža dublje razumijevanje problema govora mržnje u BiH i putove za njegovo efikasno rješavanje.

Napomena: U intervjuiima je analiziran utjecaj digitalnog footprints na širitelje govora mržnje. Iako relevantan, nije direktno vezan uz glavnu temu. Povezan je s internetskom pismenošću i odgovornim online ponašanjem. Preporučuje se daljnje istraživanje, ističući važnost strategija protiv govora mržnje i dugoročnih digitalnih posljedica.

DISKUSIJA (RASPRAVA) INTEGRIRANJE REZULTATA

Analiza se bavi utjecajem govora mržnje na mlade u Bosni i Hercegovini, s posebnim naglaskom na njegov utjecaj na mentalno zdravlje, socijalnu koheziju i sigurnost u društvu. Kroz kombinaciju anketa i intervjua, istraživanje pruža uvid u različite aspekte i posljedice ovog društvenog fenomena.

Pregled ključnih nalaza iz anketa i intervjua:

- **Izloženost mladih govoru mržnje:** Mladi su često izloženi govoru mržnje putem društvenih mreža, ali i prilikom ličnog kontakta što negativno utječe na njihovo mentalno zdravlje i socijalnu interakciju.
- **Izbjegavanje prijavljivanja:** Unatoč svijesti o mogućnosti prijavljivanja, rijetko se prijavljuju incidenti govora mržnje, posebno nadležnim organima.
- **Razumijevanje terminologije:** Iako je većina ispitanika upoznata s terminom 'govor mržnje', postoji značajan broj onih koji ne mogu jasno definirati razliku između slobode govora i govora mržnje.
- **Političko potpirivanje:** Ispitanici smatraju da političari igraju značajnu ulogu u širenju govora mržnje, što dovodi do povećanja socijalnih tenzija i narušavanja socijalne kohezije.
- **Širenje kroz društvene mreže i portale:** Govor mržnje se često širi putem društvenih mreža i u komentarima na news portalima, s korisnicima koji aktivno doprinose širenju govora mržnje putem komentara.
- **Govoru mržnje najizloženiji su:** Osim vjerskih, nacionalnih i LGBT grupa, mete govora mržnje uključuju i osobe na osnovu fizičkog izgleda, finansijskog statusa i migrante.

Povezivanje s hipotezama istraživanja:

- **Hipoteza 1:** Nalazi potvrđuju da govor mržnje ima značajan utjecaj na mentalno zdravlje mladih u Bosni i Hercegovini, jer izloženost govoru mržnje, kako putem ličnog kontakta tako i putem mreže, izaziva negativne posljedice kao što su anksioznost, strah, smanjenje samopouzdanja i može dovesti do socijalne izolacije.
- **Hipoteza 2:** Jasna veza između govora mržnje i smanjenja socijalne kohezije potvrđena je, posebno s obzirom na ulogu političara u poticanju socijalnih tenzija.
- **Hipoteza 3:** Mjere za suzbijanje govora mržnje, kao što su obrazovne inicijative i jačanje zakonskih okvira, mogu doprinijeti većoj sigurnosti i jednakosti u društvu.

Istraživanje pruža važan doprinos u razumijevanju složenosti problema govora mržnje:

- **Razlikovanje slobode govora i govora mržnje:** Analiza naglašava potrebu za jasnim razlikovanjem između slobode izražavanja i govora mržnje, što je ključno za efikasno adresiranje i regulaciju ovog problema.
- **Utjecaj na društvene norme:** Analiza pokazuje kako govor mržnje utječe na percepciju socijalnih normi i kako može dovesti do rasta neprihvatljivog ponašanja u društvu.

Buduće akcije:**Na temelju rezultata, preporučuju se sljedeće buduće akcije:**

- **Edukativne kampanje:** Razvoj kampanja usmjerenih na podizanje svijesti o razlici između slobode govora i govora mržnje, posebno među mladima.
- **Strategije za društvene medije i portale:** Implementacija strategija i smjernica za identifikaciju govora mržnje koje ciljaju na smanjenje širenja govora mržnje na društvenim mrežama, uključujući moderiranje i edukaciju korisnika.
- **Razvoj edukativnih programa:** Fokus na edukaciji mladih o prepoznavanju i suočavanju s govorom mržnje.
- **Podrška žrtvama govora mržnje:** Razvoj programa podrške za žrtve govora mržnje, s posebnim fokusom na najčešće ciljane skupine.
- **Jačanje zakonodavstva:** Reforma zakona kako bi se jasnije definirao govor mržnje i učinkovitije sankcionirao, osobito u online okruženju.
- **Multidisciplinarna suradnja:** Ojačavanje suradnje između institucija, nevladinih organizacija, medija i obrazovnih ustanova s ciljem borbe protiv govora mržnje.

Prednosti Istraživanja:

- Analiza je koristila kombinaciju kvantitativnih (ankete) i kvalitativnih (intervjui) metoda, što je omogućilo sveobuhvatnu analizu teme. Korištenje oba pristupa doprinijelo je dubljem uvidu u različite aspekte fenomena govora mržnje, omogućujući istovremeno prikupljanje opsežnih podataka i dublje razumijevanje individualnih perspektiva i iskustava.

Ograničenja istraživanja:

- Istraživanje nije uključivalo desk analizu domaćih i međunarodnih zakona, što bi moglo pružiti dodatni uvid u pravni okvir vezan za govor mržnje. Također, nije se detaljno bavilo fenomenom digitalnog footprinta i negativnih aspekata na osobe koje trpe govor mržnje, posebno u kontekstu zaposlenja, jer to nije bilo direktno vezano za fokus ove analize.

Preporuke za dalja istraživanja:

- Za buduća istraživanja preporučuje se provođenje desk analize postojećih domaćih zakona i strategija, kao i međunarodnih regulativa vezanih za govor mržnje. Ovo bi doprinijelo boljem razumijevanju pravnog okvira i mogućih rješenja u borbi protiv govora mržnje. Također, preporučuje se istraživanje utjecaja digitalnog footprinta na žrtve govora mržnje, posebno u pogledu njihovih profesionalnih mogućnosti i društvenog života, kako bi se bolje razumjeli sveobuhvatni efekti ovog fenomena.

ZAKLJUČCI

Nakon temeljite analize anketnih pitanja i intervjua provedenih među različitim segmentima stanovništva Bosne i Hercegovine, suočavamo se s nizom izazova u komunikaciji i interakciji unutar našeg sve više digitalno povezanog društva. Govor mržnje, njegova prevalencija i posljedice postaju sve izraženiji problem, stvarajući potrebu za jasnim i efikasnim strategijama suočavanja. U svrhu adresiranja ovih pitanja, ovaj dokument predstavlja integrirane zaključke i preporuke, razvijene s ciljem poboljšanja razumijevanja i upravljanja govorom mržnje u različitim segmentima društva.

- 1. Većina stanovništva u Bosni i Hercegovini je upoznata s pojmom govora mržnje, no postoji izazov u definiranju ovog pojma i razlikovanju granice između slobode govora i govora mržnje.*
- 2. Neophodno je jačanje zakonodavnog okvira na svim razinama u Bosni i Hercegovini u vezi s problematikom govora mržnje.*
- 3. U Bosni i Hercegovini, političari igraju značajnu ulogu u širenju govora mržnje, što dovodi do povećanja socijalnih tenzija i narušavanja socijalne kohezije. Političko potpirivanje govora mržnje može doprinijeti njegovoj normalizaciji i širenju, što dodatno pogoršava problem nacionalnih, socijalnih podjela i netolerancije.*
- 4. Neophodno je razviti strategije i smjernice za online medije, uključujući news portale, forume, web stranice, i profile na društvenim mrežama, u prepoznavanju i suzbijanju govora mržnje. Ove smjernice trebaju biti usmjerene na identificiranje, praćenje i efikasno reagiranje na slučajeve govora mržnje, te istovremeno osiguravati poštivanje slobode izražavanja.*
- 5. Bosni i Hercegovini postoji značajan nedostatak u korištenju specijaliziranih digitalnih alata i platformi koji su namijenjeni za praćenje, analizu i izvještavanje o govoru mržnje. Ova tehnološka sredstva su ključna u efikasnom identificiranju i suprotstavljanju širenju govora mržnje, posebno u digitalnom prostoru koji je sve više dominantno polje javnog izražavanja i komunikacije.*
- 6. Korisnici često izbjegavaju prijavljivanje govora mržnje, što je posebno izraženo kod mladih, ali i zrelije osobe su često apatične po ovom pitanju. Iako postoji svijest o mogućnosti prijavljivanja, strah od odmazde ili nepovjerenje da će se nešto promijeniti, kao i percepcija da je bh. društvo postalo imuno na govor mržnje, rijetko se prijavljuju incidenti govora mržnje, posebno nadležnim organima.*
- 7. Edukativne kampanje igraju ključnu ulogu u borbi protiv govora mržnje, a posebno su značajne kada su usmjerene na mlade generacije. Mladi su često najaktivniji korisnici digitalnih platformi i društvenih mreža gdje se govor mržnje najčešće manifestira. Stoga, osnaživanje mladih s pravim alatima i znanjem za prepoznavanje, suprotstavljanje i izvještavanje o govoru mržnje je od suštinskog značaja za stvaranje tolerantnijeg i inkluzivnijeg društva.*

8. *Razvoj edukativnih programa i radionica o govoru mržnje, posebno od strane organizacija civilnog društva, od iznimne je važnosti za podizanje svijesti i osposobljavanje mladih ljudi u borbi protiv ovog fenomena. Organizacije civilnog društva često imaju pristup mladima na terenu, resursima, mrežama i platformama koje mogu efikasno koristiti za edukaciju i angažiranje mladih, te su ključne u kreiranju i distribuciji sadržaja koji je relevantan i prilagođen mladima.*
9. *Postoji hitna potreba za uspostavljanjem mehanizama podrške za žrtve govora mržnje, s posebnim fokusom na grupe koje su najviše izložene ovom obliku agresije (govora mržnje), ovo uključuje etničke i vjerske manjine, LGBTQ+ zajednicu, migrante, te mlade ljude koji su diskriminirani na osnovu fizičkog izgleda i financijskog statusa.*
10. *Roditeljska neinformiranost o aktivnostima djece na internetu predstavlja značajan izazov u kontekstu digitalnog doba. Mnoštvo rizika, uključujući izloženost govoru mržnje, online zlostavljanju i neprimjerenom sadržaju, naglašava potrebu za boljim razumijevanjem i nadzorom roditelja nad online aktivnostima svoje djece.*

PREPORUKE

- 1.1. *Organizacije civilnog društva trebaju pokrenuti inicijative za reviziju i jasno definiranje pravnih i etičkih smjernica koje razlikuju slobodu govora od govora mržnje, s ciljem bolje regulacije digitalnog prostora.*
- 1.2. *Poticanje obrazovnih institucija, uključujući škole i univerzitete, da uključe teme govora mržnje u svoje kurikulume. Ovo bi trebalo uključivati razvoj i implementaciju edukativnih modula koji će obuhvatiti definicije govora mržnje, razlikovanje između govora mržnje i slobode izražavanja, te posljedice govora mržnje na pojedince i društvo.*
- 2.1. *Revidirati i jačati zakonske okvire s ciljem bolje definicije i sankcioniranja govora mržnje, posebno na internetu. U reviziju moraju biti uključeni svi akteri - zakonodavna, izvršna vlast, organizacije civilnog društva, te profesionalci iz medija, kako ne bi došlo do ugrožavanja slobode medija i izražavanja.*
- 3.1. *Postoji hitna potreba za uspostavljanjem jasnih zakonskih okvira koji će regulirati govor mržnje, kao i za promoviranjem odgovornog ponašanja političkih lidera. Političari i javne ličnosti trebaju izbjegavati retoriku koja potiče na podjele i netoleranciju, a umjesto toga promovirati dijalog i razumijevanje među različitim društvenim skupinama. Ovo zahtijeva i veću odgovornost medija u praćenju i izvještavanju o političkim izjavama, kao i jačanje edukativnih kampanja o važnosti socijalne kohezije i štetnosti govora mržnje.*
- 4.1. *Razvoj i implementacija detaljnih smjernica za moderiranje sadržaja na online platformama. Ove smjernice trebaju biti usmjerene na identificiranje, praćenje i efikasno reagiranje na slučajeve govora mržnje, te istovremeno osiguravati poštivanje slobode izražavanja. To uključuje obuku administratora i moderatora portala, foruma i društvenih mreža kako bi efikasno prepoznali i reagovali na govor mržnje. Važno je uključiti IT stručnjake i stručnjake iz medija u razvoj ovih smjernica kako bi se osiguralo da one budu prilagođene specifičnostima online okruženja i tehnološkim mogućnostima. Organizacije civilnog društva također mogu imati ključnu ulogu u edukaciji i podizanju svijesti o važnosti ovih inicijativa.*
- 5.1. *Implementirati specifične softverske alate i tehnološka rješenja koja će omogućiti bolje praćenje i analizu govora mržnje na internetu. Ovo uključuje partnerstvo s IT stručnjacima i tehnološkim kompanijama za razvoj efikasnih algoritama i aplikacija koje mogu detektirati i izvještavati o govoru mržnje. Važno je osigurati da ovi alati budu pristupačni i jednostavni za korištenje kako bi ih mogle koristiti različite organizacije, uključujući medije, obrazovne ustanove, organizacije civilnog društva i druge zainteresirane strane.*
- 6.1. *Neophodno je razviti i široko distribuirati jasne smjernice i objašnjenja o tome kome i kako se mogu prijaviti incidenti govora mržnje. Ove smjernice trebaju obuhvatiti različite kanale i nivoe*

prijavljivanja, od prijava administratorima na društvenim mrežama i online platformama, do kontakta sa psiholozima u školama, te na kraju, komunikacije sa nadležnim policijskim i pravosudnim organima. Cilj ovih smjernica je omogućiti žrtvama i svjedocima jasan i razumljiv put za prijavljivanje govora mržnje, osiguravajući da znaju kome se obratiti u različitim situacijama.

7.1. Razvijanje i implementacija ciljanih edukativnih programa i kampanja usmjerenih na mlade. Ovi programi bi trebali obuhvatiti informacije o štetnosti govora mržnje, metodama njegovog prepoznavanja, te načinima kako se aktivno suprotstaviti i prijaviti takve incidente. Poseban fokus treba staviti na škole, univerzitete, mladinske organizacije, sportske klubove i druge platforme gdje mladi provode vrijeme. Također, važno je koristiti inovativne i privlačne metode komunikacije, poput društvenih mreža i digitalnih igara, kako bi se povećala angažiranost i efektivnost ovih edukativnih inicijativa

8.1. Potrebno je kreirati i uključiti detaljne edukativne programe koji se fokusiraju na prepoznavanje i suočavanje s govorom mržnje. Ovi programi trebaju biti interaktivni, pristupačni i prilagođeni mladim ljudima, kako bi bili učinkoviti u podizanju svijesti i razvijanju vještina potrebnih za prepoznavanje i aktivno suprotstavljanje govoru mržnje. Važno je također razviti inovativne online edukativne alate, poput webinarima, interaktivnih aplikacija i igara, koji mogu biti privlačniji mladima i omogućiti im da na dinamičan način uče i sudjeluju u diskusijama. Ove inicijative trebaju poticati kritičko razmišljanje, empatiju i razumijevanje različitosti, čime se ne samo suzbija govor mržnje, već se i promiče inkluzivnija i tolerantnija društvena klima.

9.1. Potrebno je formirati specijalizirane programe i usluge podrške za osobe koje su doživjele govor mržnje. Ovo uključuje inicijative poput savjetovanja i terapije koje bi bile dostupne u školama, na radnim mjestima, u zajednicama i psihološkim savjetovalištim pri domovima zdravlja. Organizacije civilnog društva mogu igrati ključnu ulogu u razvijanju ovih programa, posebno u područjima gdje takvi resursi trenutno nisu dostupni. Također je važno osigurati da ove usluge budu lako dostupne, povjerljive i prilagođene potrebama različitih grupa unutar društva, naročito onima koji su najviše izloženi govoru mržnje. Ove inicijative bi trebale također uključivati obuku za stručnjake koji pružaju ovu vrstu podrške kako bi osigurali da su adekvatno opremljeni za suočavanje sa specifičnostima i izazovima povezanim s govorom mržnje.

10.1. Pokretanje obrazovnih inicijativa usmjerenih na roditelje kako bi ih se upoznalo s digitalnim trendovima, rizicima i načinima zaštite djece na internetu. Ove inicijative bi trebale uključivati radionice, seminare i informativne materijale koji bi roditeljima pružili znanja o digitalnom okruženju, uobičajenim rizicima na internetu, te načinima kako mogu podržati i zaštititi svoju djecu.

- 10.1. *Edukacija roditelja o alatima i tehnikama za kontroliranje online sadržaja i aktivnosti njihove djece. To uključuje informacije o postavljanju aplikacija roditeljska kontrola, ograničenjima vremena provedenog na internetu, blokiranju neželjenih i štetnih sadržaja, te korištenju GPS tehnologije za praćenje lokacije djece. Također je važno uključiti savjete o tome kako održavati otvorenu komunikaciju s djecom o njihovim online iskustvima i kako ih educirati o sigurnom i odgovornom korištenju interneta.*

REFERENCE

- Grupa autora Alice Tontodimamma, Eugenia Nissi, Annalina Sarra i Lara Fontanella „Thirty years of research into hate speech: topics of interest and their evolution", (2020), *Scientometrics*, (str:1-3), dostupno na: <https://link.springer.com/article>
- Grupa autora: Linda Beckman, Sven Hassler i Lisa Hellström "Children and youth's perceptions of mental health—a scoping review of qualitative studies", (2023) *BMC Psychiatry* (str.1-3) dostupno na: <https://doi.org/10.1186/s12888-023-05169-x>
- Savjet sigurnosti (14. juni 2023.) "UN rezolucija 2686" UJEDINJENI NARODI- SAVJET SIGURNOSTI (str. 1-2) dostupno na: <http://unscr.com/en/resolutions/2686>
- Ujedinjeni narodi ured u Bosni i Hercegovini (2022.)"Hate speech factsheet" UJEDINJENI NARODI UREDU BOSNI I HERCEGOVINI (str 5)
- Grupa autora: Adnan Kadribašić, Chara Bakalis i Nasir Muftić "Mapiranje odgovora na govor mržnje u BiH", (septembar 2022.) Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH (str 9)
- Grupa autora Dr. sc. Arta Dodaj i Dr. sc. Kristina Sesar,, EMOCIJE I KULTURA: MEĐUKULTURALNE RAZLIKE U IZRAŽAVANJU EMOCIJA", (2016), Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru (str:11).

"GOVOR MRŽNJE
U BOSNI I HERCEGOVINI:
RAZOTKRIVANJE UTJECAJA NA MENTALNO ZDRAVLJE MLADIH,
SIGURNOST I JEDNAKOST U BH DRUŠTVU"

Mišljenja izražena u ovoj publikaciji ne moraju nužno odražavati stavove Vlade Kanade.
The opinions contained in this publication do not necessarily reflect those of the Government of Canada

Zahvalni smo na doprinosu Kanade ovom projektu putem Fonda Kanade za lokalne inicijative.
We are grateful for Canada's contribution to this project through the Canada Fund for Local Initiatives